

Knjiža 6.

Življenje in svet

Štev. 4.

Ljubljana 26. julija 1929.

Leto 3.



Claude Monet: Zelena solnčnica

Čedomil' Mitrinovič (Beograd)

Poslednji hajduki starih časov

Čim težje je ljudstvo občutilo suženjstvo, tem večji obseg je zavzemalo hajdukovanje. Vsak količkaj odločenjski človek, ki je bil prišel v kakšen konflikt s sovražnikom, je odšel v gozd in se pridružil hajduškim četam, ki so križarile skoraj po vseh planinskih kompleksih Balkanskega polotoka. Turške oblasti so bile v boju z njimi popolnoma brez moči; bili so tudi taki primeri, ko so se celo Turki uvrstili med hajduške oprode, seveda v večini primerov zaradi osebnih koristi. Po opisu, ki nam je ohranjen v neki hajduški pesmi ne baš novejšega datuma, je hajduška četa izgledala n. pr. takole:

»... Dok je junak četu sakupio
Bojca Vuka, rojena nečaka,
I Zegavca njegova nečaka,
I Ivana Mokropoljanina,
I Ničetu pred četom vojvodu,
Zeravicu i Pomamljenicu,
I Vidoja, ljutu Zeravicu,
I Pauka staroga hajduka,
I onoga strmoglegju Luku
Na kome je kapa od dva vuka,
I čelenka od četerest peraz
I Romana druga vijernoga,
Ljuta Stegu i crna Gavrana,
Stega stega, crni Gavran veže,
Kud ga veže tu mu srce steže,
I onoga Jerka čobanina,
Koji nosi drenovu batinu,
Sedam oka suve drenovine,
Tri karike puno devet oka,
Sve ceriće po gori osušil...»

Tako sestavljena družba zares ni nudila prikupnega videza, marveč je morala izgledati strahotno: Turkom in sploh sovražnikom je ob srečanju s temi gozdnimi tiči ledenela kri v žilah. V boju se niso sredstva nimalo izbirala; sablja in puška, drenova gorjača in obešanje na prvo drevo, to so bila vsakdanja sredstva. Posebno okrutna dejanja so počenjale hajduške družine koncem 17. in v začetku 18. stoletja, torej v času, ko je jelo turško cesarstvo že vidnejše razpadati.



Malo spominov se je ohranilo na Bajo Pivljanina, slovečega hercegovskega hajduka koncem 17. in v začetku 18. stoletja. Hajdučil je po Hercegovini, Črni gori in delu Dalmacije, vodeč

ostre boje s Turki. Poimi, ko se ni dalo vojevati, se je Boja Pivljanin s svojo hajduško tolpo umaknil v Primorje, kjer še danes v Perastu pripovedujejo o njem. Ondi so ga zvali *Nikola Berdar*, kar bi pričalo, da mu je bilo krstno ime Nikola. Peraštani so ga čislali, ker jih je varoval pred Turki. V Hercegovini pa se zna o njem samo toliko, kolikor spomina so mu ohranile hajduške pesmi, ki se še danes importirajo v Hercegovino iz Črne gore. O vzrokih njegovega ubega med hajduke kroži več različnih verzij; vse se ujemajo v tem, da je šel v planine predvsem iz gospodarskih, nato pa tudi iz maščevalnih razlogov. Turki so ga upropastili s tem, da so mu siloma odvedli s paše vso živino, kar je je imel.

Vsekakor je Bajo Pivljanin pokazal čudovito hrabrost. Njegova četa je štelala več kot 40 tovarišev in je ščitila vse prometne ceste v Črni gori in vse vezi s Primorjem in zgornjo Hercegovino. Tudi Bajo Pivljanin je doživel visoko starost, vendar ni sigurno znano, kako je končal svoje burno življenje. Po tem, kar je zabeležil o njem Sima Mirlutinović Sarajlija, sklepamo, da je padel l. 1712. v Črni gori. Padel je v obrambi majhne črnogorske države, ki si je prizadevala na vso moč, da ohrani poslednji ostanek svoje državne neodvisnosti.



Skoraj ob istem času, toda na čisto drugem terenu je hajdukoval slavni harambaša, čigar dejanja so enako občudovali na Dunaju in v Carigradu. V kršni Liki, ki je bila dolgo časa »*antemurale christianitatis*« (predzidje krščanstva), se je pojavil znameniti hajduk *Sočivica*, ki so mu dajala izročila — v Liki še danes sveža — vse odlike visokega plemiča. Po teh izročilih je bil nečak črnogorskega vladike Danila.

Ob neki priliki je prišel vladika Danilo — pripovedujejo stara izročila — v mesto Zader, da se pogaja z Benečani. Spremljal ga je njegov mladi nečak Lazar. Med tem ko se je bil vladika pogajal z benečanskim *providur*om, planeta v gostilno, kjer sta se bila nastanila vladika in njegov nečak, dva objestna Turka, s katerima je

mladi Lazar kmalu zašel v prepir. Konec je bil ta, da sta oba Turka obležala v mlaki krvi, a mladi ubijalec ni niti čakal, da ga vladika kakorkoli zaščiti pred posledicami, marveč je hitrih nog pobegnil v planine, prestopil takratno beneško mejo in prispel po dolgem tavanju v Srem, kjer je našel stalno streho v nekem samostanu kot sluga.

Samostansko življenje pa mlademu junaku ni nič kaj prijalo. Ko so se razširile vesti, da je izbruhnila nova vojna med Črnogorci in Turki, je Lazar pohitel v Črno goro. Prišel je do Like, tu pa so ga ustavile črne oči neke lepoticice, hčeri človeka, ki ga je bil kot tujca sprejel z običajno gostoljubnostjo. Ljubezen je tudi v tem primeru storila svoje: mladi junak je postal zet tega častitega Ličana in se je popolnoma prilagodil novi rodbini, pozabljač na svojo. Od tega časa se začelja njegov boj s Turki — boj na življenje in smrt. Zdaj ga vidimo kot četovodjo cesarskih seržentov — kar se je dogajalo v času, ko je bila Avstrija formalno v mirnih odnosih s Porto, zdaj zopet kot turškega harambašo, ki vodi 200 svojih drugov — kar se je vedno dogajalo v času, ko je bila Avstrija v vojni s Turki. Ta junak je pokazal čudeže hrabrosti; v dunajskem vojnem arhivu tega časa je ohranjena dolga vrsta poročil o njegovih bravurah.

Toliko pravijo o Lazaru Sočivici izročila; danes ni moči dognati, koliko je v tem resnice, zlasti glede njegovega sorodstva s črnogorsko dinastijo Njeguša Petroviča. Tudi ta junak je

umrl nasilne smrti: ubili so ga Turki iz Bosanske Krajine ob priliki nekega krvavega spopada.

★

Dalo bi se mnogo pisati še o velikem številu hajdukov, nekdanjih slavnih mož. Rodila jih je doba, ko so bili potrebni, ko je nezavarovani narodni življenjski moral imeti nekako zaščito. Hajduki te vrste so umirali v slavi, vedno goječ upanje, da bo vendar le postalo boljše; ni torej njihova krivda, če je potreba velevala, da se težko hajduštvo podaljšuje skozi stoletja; še manj so krivi ti slavni hajduki, če se je njihov najčistejši idealizem v času, ko hajduštva ni bilo več treba, pretvoril v nekaj, kar so nekoč oni sami kaznovali z neizprosno smrtjo. Kako bi pač danes staremu, častitljivemu hajduku vzkipeła kri, če bi bil zvedel, da se v najnovjšem času, ko uživa vsak človek osebno svobodo, skrivajo kot hajduki v planinah ljudje, ki jih državne oblasti preganjajo zaradi očitno dokazane tatvine, kakor n. pr. nedavno, ko je neki podlež ukradel revežu enega samega vola in potem odšel v goro. Toda tolažimo se, da so taki primeri čedalje redkejši. Sodobna vzgojna sredstva vplivajo blagodejno na najširše sloje, tako da se bo že v do glednem času izgubila poslednja sled za novodobnim hajduštvom, ki — kot rečeno — nima nikake zveze s prejšnjim legendarnim — vsaj take ne, ki bi bila istovetna po vzrokih in interesih.

Vojna ali mir?

»Kar pomni zgodovina, je belo plemo preltvalo svojo dragoceno kri v vojnah in prevratih. Novo vojna bi uničila civilizacijo, kakor so bile druge civilizacije uničene po vojnah. Nobeno politično vprašanje, nobeno mednarodno sodelovanje ni tako važno kakor preprečenje nove vojne.«
Dr. Fridtjof Nansen, norveški raziskovalec in državnik.

»Oborožen mir ni pošten mir, temveč samo odmor med dvema vojnama.«
Paul Boncour, bivši francoski delegat pri Društvu narodov.

»Vojna je neusmiljen posel. Kdor se je udeleži, je prav kmalu pod njenim vplivom. Človek se naučije — vojnega duha... V vojni človek podivja. Edina razlika med vojnam preteklosti in sedanjosti je ta, da so ljudje sedaj znanstveno izobraženi,

Znanost v službi vojne je prostitucija.«
Lloyd George, bivši angleški ministrski predsednik.

»V Ženevi in Washingtonu govore vsi o razorožitvi, toda ta beseda ima prav poseben pomen. Vsak narod namreč skuša doseči bistveno zmanjšanje bojnih sil pri drugih narodih, svoje pa istočasno kar največ povečati... Samopožrtvovalnost je čudovita lastnost človeka, toda pri celem narodu je neumljiva in bi tvorila višek neumnosti. Naroda ne tvorijo le posamezniki, temveč družine. Vsak narod ima imperativno nalogo nadaljevati delo svojih mrtvih in pripravljati bodočnost onim, ki še niso rojeni... Zasiguran mir je največje dobro, po katerem hrepene vsi civilizirani narodi, izvenzemski morda boljševike, ki se — kakor se zdi — bližajo stanju popolnega barbarstva.
Admiral Schwerer, vrhovni poveljnik francoske mornarice.

Dr. Paul Farez

Pijmo tople pijače, kadar nam je vroče!

Navadno mislimo, da je mraz tisto, kar človeka osveži in okreпча. Pa ni res. Kakor čudno se nemara sliši na prvo besedo, je vendarle res, da samo gorke pijače človeka pošteno osvežijo. Ali pa je morda homeopatija? Naj že bo tako ali tako, odločilno mora biti navsezadnje vendarle izkustvo. Mehanizem človeškega organizma pa je takšen, da poletni vplivajo nanj tople pijače bolj osvežujoče nego mrzle.

Treba je razlikovati več primerov: So ljudje, ki v vročini najrajši počivajo zunaj v senci, ali pa doma v sobi pri neprodušno zabitih polknih in se brez dela prav dobro počutijo. Da se ubranijo neznosne vročine, napravijo sem pa tja kakšen požirek, a iz načelne previdnosti vzemo samo tople pijače. Kaj se zgodi? Nalahko jih oblije znoj. Da pa more znoj izhlapati, potrebuje toploto (tak je pač zakon prirode). Toploto od vzame svoji okolici; v tem primeru koži, in človek res začuti blagodejen osvežujoč hlad. Pokojni zdravnik Langlois je izračunal, da osminka litra znoja, ki izhlapi s kože, 10 krat bolj ohladi človeka, kakor če bi popil četrto litra vode pri 10 stopinjah.

Toda s potenjem so težave. Recimo, da se človek vrne od napornega dela, od dolge utrudljive hoje po žgočem solncu in je ves izčrpan od utrujenosti. V grlu ga žge pekoča žeja in znoj lije v curkih z njega. Vročina je izpila domala vso vlago iz njegovega organizma, ki ga je treba iznova namočiti, da se potolaži žeja. Ali naj človek v takem stanju čaka, da si sam, ali da mu kdo drugi pripravi gorko pijačo? A če je pri rokah samo mrzla, kdo ima toliko potrpljenja, da jo bo pil v počasnih in preudarnih požirkih? Tako samozatajevanje ne bi bilo posebno prijetno. Mimo tega pa bi bilo treba še precej dolgo čakati, preden bi se pojavil blagodejni učinek, zakaj voda se mora najprvo šele asimilirati, potem šele more nadomestiti v telesu nastali primanjkljaj. Samo zreli in premišljeni ljudje morejo s stoičnim mirom in potrpežljivostjo počakati, da organizem opravi svoje. Kje pa so taki in koliko jih je? Večina mrzlih in ledenih pijač ne mara, rajši pijo vse »ledeno«, da telo kar vzdrgeče od prijetne svežine. Žal, da je to samo iluzija, ki

traja le kratke trenutke. Potem pa iznova zapeče v grlu, iznova pritisne žeja, še hujša ko poprej in jih muči vse dotlej, dokler se voda v želodcu ne asimilira in na naroden način ne ohladi organizma.

Voda pa bi se hitreje asimilirala, ako bi bila topla. Kaj pomeni hitreje? Pol litra vode pri 38 ali 40 stopinjah C ostane v želodcu samo 7 do 8 minut, a v 14 minutah jo drobnoje popolnoma posrka vase. Ako pride enaka množina vode mrzla v želodec, ostane v njem četrto ure, a pol ure preteče, preden začne krožiti po telesu.

Topla pijača človeka bolj osveži ko mrzla, zakaj telo se v tem primeru spoti in odda čezmerno toploto na okolico. Ako pa pijemo mrzlo, tedaj mora organizem proizvajati toploto, da pijačo v telesu segreje in zaradi tega se poveča notranja toplota.

Prirodni ali umetni led?

Kaj pa je prav za prav oporekati mrzlim in ledenim pijačam? Med njimi je treba razlikovati take, ki se delajo iz leda, in take, ki se z ledom samo ohlajajo. Slabosti prvih tiče v ledu samem, iz katerega se delajo. Da ta ni kaj prida, o tem bi se lahko preverili z enim samim pogledom skozi mikroskop. Do nedavna se je za ledene pijače po večini uporabljali led, ki so ga pozimi nasekali po ribnikih, žabnicah in drugih stoječih vodah, in potem nagrmadili v ledenicah. V njem kar mrgoli vseh mogočih bakterij in organskih snovi, ki zdravju niso baš koristne. Danes prirodnega ledu ni več treba shranjevati za vroče poletne mesece, zakaj industrija ga ume proizvajati sproti, kolikor treba. Umetni led je boljši, oziroma toliko vreden, kolikor voda, iz katere se dela. V koliko je limonada iz umetnega ledu boljša od one iz prirodnega? V toliko vsaj, da je zdrava, ker v ledu ni bolezenskih klic; to se pravi, vsaj v notranjščini kosov jih ni. Na površini: tam je stvar drugačna. Pomislite samo na vso nesnago, ki se prime ledu med potjo k vam. V skladišču in na vozeh, s katerimi ga razvažajo odjemalcev, pride nemalo kdaj v dotiko s škornji, v katerih je delavec popreje gazil po blatu. Blokci se prenašajo na ramah, pokriti z zamazano obleko in se

premetavajo z rokami dokaj dvomljive snažnosti.

Kako naj si potem v vročini privoščimo požirek hladne pijače, ne da bi bilo treba uporabljati led. Arabci uporabljajo neke vrste vrčev »alcarazas« iz porodne glin, ki nalahno propuščata tekočino tako, da je posoda od zunaj vedno nekoliko rosna. In ker ta vlaga neprestano izhlapeva, s tem trajno ohlaja posodo, da je pijača v njej vedno hladna. Na podoben način si lahko pomagamo tudi mi. Steklenice in druge posode je treba samo oviti v mokre platnene krpe in jih postaviti čez noč na hladno. Kjer so v bližini studenci mrzle vode, ki sama po sebi ni pitna, se postavijo posode kar vanje. Slednjič pa nam nudi moderna kemija toliko ohlajevalnih sredstev, da se najde med njimi za vsakršno potrebo nekaj pripravnega. V vseh teh primerih ostane pijača popolnoma čista.

Alkohol, ki greje

Ni vseeno, ali se ledene pijače in jedi zauživajo med ali po obedu, počasi in v miru, ali pa na tešče in hlastno, pod pritiskom hude žeje. V slednjem primeru se lahko pojavijo neprijetne posledice, ki so včasih samo lahke in naglo minejo, včasih pa utegnejo biti trajne in zelo težkega značaja. Ubranimo se jih najlaglje na ta način, da nemudoma prestrežemo

in popravimo kvarne učinke preneglega ohlajenja.

Po zaužitju ledene pijače se koža ohladi in respiracija se ustavi... Hitite! Pijte gorko! Segrejte naglo želodec in kar je v njem. V ta namen je alkohol dragocen pripomoček, zlasti v obliki punča. Nemara to še ne bo zadoščalo. Starejši in moderni zdravniki so si edini v tem, da je treba segreti ves organizem in ne le posamezne dele. Privoščite mu tedaj naglo kako prosto vajo ali pa daljši hitrostni tek.

Ako ne čutite v sebi dovolj sile samozatajevanja, da bi kljubovali izkušnjam, ko vam je vroče in vas žeja, pa vam ni ne do čaja, ne do groga, no, potem vzemite mrzlo pijačo, a to samo srebajte! Pijte jo kolikor mogoče počasi. En sam požirek, ki ga zavžijete z okusom, vam bo v večje veselje, kakor poln kozarec, če ga na dušek zvrnete vase. Ne boste uživali, če pijete mnogo, marveč če pijete dolgo. Obdržite pijačo nekaj trenutkov v ustih, preden jo pogoltnete. Na ta način boste užitek podaljšali, postoterili ga boste, a vrhu tega bo prišla pijača v želodec segreta, kar bo koristilo vašemu zdravju.

Pijte tedaj toplo, ali vsaj: **ne pijte mrzlo!**

(Po reviji »Je sais tout«.)

Ujetnik na Novi Gvineji

3

Najhujše trpljenje pa nas je čakalo, ko smo prišli v sagovo močvirje in bredli po njem nekaj dni. Z ostrimi trni na tleh ležečega listja te vrste palm smo se jaz in sluge često ranili; oblaki moskitov pa so se nenehoma zaletavali v nas, tako da nismo imeli miru ne podnevi in ne ponoči. Kako radi smo bili, ko smo po dvanajstdnevem popotovanju zopet dospeli v gozdnat kraj. Ondi smo ostali dva dni, da bi si malce opomogli po trpljenju zadnjih tednov. V tem času so sluge izdelali nov splav. Še zdaj ne razumem, kako jim je to uspelo brez vsakršnega orodja.

Zdaj smo plavali dokaj naglo po toku in prispeli že naslednjega večera v tisto papuansko vas, kjer smo s tolikimi nadejami nastopili našo ekskurzijo. Ker smo pripluli k našim starim prijateljem **stoprav o polnoči, ni nihče opazil na-**

šega prihoda. Na klicanje slug so brž prihiteli in nas pozdravili — vsaj tako se je zdelo — z velikim veseljem. Prestražil sem se, ko sem bil opazil na obrežju pet ali osem kanojev (čolnov), toda o moji jadrnici ni bilo duha ne sluha. Ali so bili ti Papuanci prav tako zahrbtni kakor Bakayi?

Ko sem tuhtal o tem, je vprašal sluge eden izmed vaščanov, kje je belec, s katerim so krenili na pot?

»Tam-le je.« je odvrnil Bobby in pokazal name. Ni se bilo čuditi, da me Papuanec ni spoznal. Edina obleka mi je bila cunjasta srajca; od pekočega solnca mi je koža tako potemnela, da se je komaj razlikovala od barve mojih spremljevalcev. Ko sem vprašal, kje je moja jadrnica z zalogami, so Papuanci odvrnili, da so od strahu pred Bakayi vse skrili v yasi na obrežju. S tem sem

se moral zaenkrat zadovoljiti. Skrb za čoln in ostalo premoženje mi je tisto noč vzela spanje. Umiril sem se stoprav zjutraj, ko so nam vaščani ponudili, da naj jih spremljamo v kanojih v vas ob obrežju. In zares: po kratki plovbi, med katero so obrežja uprav letela, tako so brzeli čolni po toku, smo ugledali ob morju naselbino, ki je na poti sem nismo opazili, ker jo je takrat gozdnat ovinek skrival našim pogledom.



Papuanski poglavar

Odleglo mi je, ko sem bil opazil svoj čoln. Bil je potegnjen daleč na obrežje, da ga ne bi odnesli valovi. Čeprav so vas tudi ti Papuanci sprejeli zelo vljudno, se nisem mogel ubraniti nekakemu instinktivnemu nezaupanju. Odločil sem se, da odidem čim prej odtod in si v bližnji naselbin preskrbim vse potrebno. Posebno sumljivo se mi je zdelo, da so tolikanj silili v nas, češ, naj gremo z njimi v vas. Ko sem stopil v čoln, me je kar zbodlo pri srcu: od vse zaloge sta ostali zgolj dve škatli konzerviranega mesa. Zada v čolnu so ležali jambori z jadrji. Vse ostalo, tudi vesla, je izginilo. Na moje odločno vprašanje, kje so ostale reči, so mi odvrnili s skomiganjem ramen. Nič jim ni znano. Ne obeti niti

pretirje niso pri njih nič zalegle. Ker je čoln bil na videz sposoben za plovbo, sem si dal kljub trdovratnim vabilom, da naj grem v vas, postlati v njem ležišče. Tam sem zaspal po dolgem času kakor da bi bil v Abrahamovem naročju; vaščani so se poslovili in odšli v vas.

Drugega dne sem se vzdramil navsezgodaj in klical na vso moč sluge. Nobeden se ni pojavil, nihče ni odgovoril. Čakal sem ondi dobro uro, potem pa sem odšel sam na vas, da bi se preveril, kje neki so moji fantje. Tam so mi rekli, da so sluge šli na polje po hrano, ki jo potrebujemo za pot po morju. Ker se mi je to zdelo resnično, sem vstopil mirno v čoln, toda čakal sem jih ves dan zaman. Nikogar ni bilo. Najbolj me je začudilo, da je odšel Bobby, ne da bi bil črhnil besedico. Toda kaj mi je ostalo? Moral sem se vdati usodi.

Drugi dan mi je minil v silnem vznemirjenju, skoraj v vročici. Papuanci so na moja vprašanja odgovarjali z očitnimi lažmi ali pa potuhnjeno skomigali z rameni. Pravili so, da je polje zelo daleč, da jim zadja veliko dela in da se morajo kmalu vrniti. Večkrat sem jih hotel iti iskat, toda razum me je vselej zadržal pred to opasno namero. Vse je kazalo na to, da vaščani nimajo dobrih namenov z menoj, zakaj nisem si mogel zamisliti, da bi sluge ostali toliko časa zunaj, če jih ne bi bil kdo siloma zadrževal. Preveč sem poznal svoje fante. Tako mi je minil teden dni v hudih skrbih.

Nekega večera sem bil opazil na vasi veliko vznemirjenje. Žene so vreščale, možje vpili na vso moč. Ko sem skrbneje poslušnil, mi je prišla misel, da utegnejo biti moji fantje vzrok temu hrupu ali so vsaj v zvezi z njim. Urno sem skočil s čolna in pohitel v vas, da bi jim bil po potrebi na pomoč. Opazil sem sredi pod kokosovimi palmami nekaj mož z gorjačami, ki so z njimi pretili nekemu preplašenemu človeku.

Ko sem prišel bližje, je eden najboljši togotnih vaščanov pravkar zgrabil ujetnika za rame, ga na vso moč stresel in mu krilil s palico tik pred očmi. Kakor da bi treščilo, so se ob pogledu na me vsi prestrašili in pozabili za hip ujetnika. Preteče so zdaj obkolili mene. Ta ugodni trenutek je njihova prejšnja žrtev spretno izkoristila; preden so se bili zavedli, je mož stekel v smeri proti morju. Vaščani so zagnali tako strašen krik in vič, da kaj takega nisem doživel.

še svoj živi dan. Nagloma so se zagnali na lov za beguncem. Le-ta je bil med tem prispel do obrežja in je skušal priti okrog mojega čolna h kanojem. Toda baš v hipu, ko je bil stopil na moj čoln, ga je zgrabil eden izmed zalezovalcev za rame. Videl sem, kako ga je bil udaril z gorjačo po črepinji in kako je nesrečnež omahnil vznak na moj čoln. Ta prizor me je sila ogorčil, vendar sem skušal premagati togoto. Spoznal sem, da sem proti tem ljudem brez moči. Oh, ko bi bil imel puško, ali bi streljal v to drhal! Tako pa mi ni preostajalo nič dru-

Kmalu sem bil spet pri čolnu, kjer me je pogled na ubitega reveža tik mene silovito mučil. Rad bi bil pobegnil — toda kam? Ni dvoma, da bi me bili divjaki kmalu dohiteli. Edina moja nadeja pa je vendar le bil ta čoln. Toda kako ga sprostiti?

Ponoči je plima sicer nekoliko dvignila čoln in zrahljala vezi, vendar to ni zadostovalo. Tedajci mi pride dobra misel. Papuanci še niso odstranili mrliča, kakor da bi se česa bali. Vsak nov val ga je sunil ob stransko steno mojega čolna. Zjutraj sem jim velel, da naj



Možje z Nove Gvineje. Prebivalci Nove Gvineje poslikajo svoje obraze z rdečimi in belimi barvami, nosijo obroče iz velikih školjk in okrase telo z različnimi priveski.

gega koč — potrpeti. Nemara je zadela moje sluge enaka usoda; morda so jih kot tujce že snedli!

Da, tako mora biti in nič drugače! In zdaj so krmili mene, da bi bil čim bolj pital. Zato so mi dajali toliko jedače in pijače! Ta njihova darežljivost mi je bila prej začudo sumljiva; zdaj se mi je jelo jasni.

vendar odstranijo mrliča; ko so se obotavljali, sem jih trdovratno nagovarjal, da potisnejo moj čoln malo dalje k morju. Vse dopoldne sem popravljaj jambore, da bi mi bili pri roki, če bi se bil spustil na morje.

Opoldne je plima zopet narasla. Ali bo sprostila moj čoln? Na obrežju so bili trije Papuanci, ki so se na yidez

vneto bavili z ribolovom. Kdaj pa kdaj so se ozrli, kaj počenjam. Zakaj pa niso odšli? Ali naj zamudim še to ugodno priliko? Plima je stopala višje in višje in s kopna je zapihala lahna sapa. Tedaj sem lahko rekel s Tellom: »Prilika je ugodna«. Delal sem se pospanega in včasih oprezno premeril s pogledom svoje paznike. Zares, s svojim vedenjem sem jih naposled preveril, da sem zaspal. Odšli so naprej in razdalja med njimi in menoj je bila vedno večja. Plima je venomer rastla. Urno skočim s čolna, se pritajim in potiskam svoje plavalno vse globlje v vodo. Ko sem izgubil tla pod nogami, sem skočil zopet na palubo in nadaljujem skrivoma priprave za ubeg. Na srečo so bili ribiči že kakega pol kilometra daleč in tudi z vasi ni nihče opazoval mojih priprav. Dvignil sem jambor, ga zasadil na njegovo mesto in učvrstil, nato pa razpel jadra.

Medtem se je veter toliko ojačil, da so se jadra napela. Zdaj so ribiči opazili, kaj se je bilo zgodilo in njihovega ostremu žvižgu, ki mi je šinil skozi meso in kosti, je brž odgovoril drugi žvižg z vasi. Vaščani so jeli teči na obrežje. Prvi so urno skočili v svoje čolne in odbrzeli za menoj. Da me ne bi bili dohiteli, sem moral razviti še drugi jambor.

Napel sem vse sile in izkoristil vso svojo spretnost in — hurá! Drugi jambor je stal trdno in moj čoln se je spustil po valovih nalik streli. Bil je že skrajni čas, zakaj papuanski kanoji so mi bili skoraj za petami. Čez nekaj minut so opustili abotno zasledovanje, ki jim ni obetalo uspeha in se vrnilo na kopno.

Naslednjega dne zjutraj sem bil opazil na obrežju, ki sem se ga držal, večjo naselbino in sem se ondi ustavil. Bila je nemška misionarska postaja. Tu so me sprejeli zelo vljudno. Odtod je bil takoj obveščen upravnik okrožja, ki je čez teden dni sam priplul.

Po uradnem zaslišanju je še tistega dne odrinil z moštvo v vas, odkoder sem se bil tako srečno rešil. Nekaj dni pozneje sem k svoji nepopisni radosti ugledal dobrega Bobja in vse ostale sluge. Kakor mi je pravil, so jih vaščani sicer stražili in silili k delu na polju, toda kruto niso ravnali z njimi. Očividno so bili v zadregi, kaj začeti z menoj in z njimi; bali so se najbrž, da bi jih bil zatožil zaradi tatvine mojih zalog in v svoji preprosti domišljiji niso našli drugega sredstva kot da zadrže mene in moje fante. Bil sem zares vesel, da sem se rešil s srečo, ki pristoja mojemu imenu Glücks-Kind.«

.....
Dr. Henry L. K. Shaw

Pazite na ušesa!

Od treh delov, v katere se deli vnašnje uho, je oni del, ki si ga umivamo, najmanj važen — kolikor se namreč tiče sluha. Rov in srednje uho spadata k onemu delu, ki posreduje zvok, notranjost pa je nekaka sprejemna postaja, ki oddaja od tam zvok naprej do slušnega čuta. Na srečo je ta del v notranjosti glave in je varen pred vnanjimi poškodbami.

Zunanji rov je ukrivljen, da bolje ščiti bobnič; le-ta je obdan po kožici, ki izloča žolto tekočo voščeno snov, tako zvana cerumen. Pri otrokih se ta snov posebno obilno izloča, zaradi česar preti nevarnost, da se rov ne zamaši. Če se to zgodi ali če vtakne otrok kako stvar v rov, se zvok ne more dalje širiti in otrok oglušiti.

Bobniček je opna, ki so na njej trije majhni členki, ki vsi prenašajo vnanje šume v notranje uho, to je tisti del ušesa, ki je pravi slušni organ. Evstahije-

va cev se razteza od nosne votline do srednjega ušesa. Ta cev je pri otrokih razmeroma mnogo širša in krajša kakor pri odraslih. Zato se rado primeri, da se prehlajenje prenese skozi nos in žrelo na srednje uho.

Pri otrokih je uho tisti del telesa, ki jih najrajši in najpogosteje boli. Bolečine v ušesu, nastale po škrlatinki in ošpicah, utegnejo postati zelo resne in je treba, kakor hitro se pojavijo, takoj poklicati zdravnika. Abscesi v ušesih se radi pojavijo, kadar divja epidemija influence. Bolečine v ušesih nastopijo pogosto čisto iznenada in navadno tedaj, kadar zdravnik ne more takoj priti. Bolečine si med tem ublažiš na ta način, da dovajaš ušesu od zunaj toploto, denimo s kako toplo steklenico (termoforko) ali pa z vrečico soli, ki si jo bil prej segrel. Tudi z vročim izplakovanjem si lahko pomagaš, pri čemer ti najboljše služijo primerni izplakovalni

aparati. Izplakovanje ponovi vsake tri do štiri ure.

Absces srednjega ušesa se ne sme sam odpreti, ker bi utegnila nastati v bobniču velika razpoka, ki se dolgo ne zaceli, pogosto pa se celo konča z oglušanjem. Če bi se morda nabralo preveč ušesne tekočine, je treba bobnič predreti. To pa sme storiti samo spreten zdravnik, ker bi se operacija sicer utegnila končati z oglušanjem.

Uho je zelo fin organ in je treba zato dobro paziti nanj. Če se ti kaj zgodi v ušesih, si jih ne zdravi sam, ampak pokliči dobrega zdravnika! Resno odsvetujem uporabo kakih popularnih sredstev, ki bi jih kapal v uho, tudi ne poslušaj dobrih prijateljev, ki bi ti vedeli svetovati to ali ono domače zdravilo.

Otroci imajo navadno v začetku svojega razvoja zelo tanek sluh in naša sveta dolžnost je paziti na to, da so ušesa zmerom v redu. Sluh je eden izmed najvažnejših posrednikov, ki nas spajajo z vnanjim svetom in je življenjskega pomena za duhovni razvoj, zakaj gluhost je često vzrok duhovne lenobe. Gluhonemost je posledica rane gluho-

sti; taki ljudje ne zaznajo glasov, ki so vendar prvi pogoj za govorjenje. Če se gluhost pojavi pred 4. letom starosti, bo otrok brez dvoma tudi onemel, razen če ga naučiš govorjenja z drugimi, boljšimi metodami. Če nastopi gluhost med 4. in 7. letom, utegne ostati dar govora, ki si ga je bil otrok že pridobil, ohranjen, izgubi pa ga, če se ni naučil čitati besede z ustnic. Le skrbna vzgoja in vaja v čitanju z ustnic bosta pri otroku rešila dar govora, ako je oglušil po sedmem letu starosti.

Oglušenja se ubraniš, če paziš, da se ne prehladiš in inficiraš in če si daš odstraniti obolele bezgavke (mandeljne). Najbolj važno pa je, da se, če te boli uho, pravočasno zatečeš k zdravniku; tako ti bo prihranjenih dosti bolečin. Če se pravočasno ne zdraviš, se ti bo naglo poslabšalo in sčasoma utegneš res še oglušeti. To škoduje ne samo otroku v šoli, ampak tudi v poznejšem življenju, zakaj vsak uspeh temelji na smotreni rabi bistrih čutov. Kdor je oglušil kot otrok, ne bo v starosti izgubil naglušnosti — nasprotno, čim bolj se staraš, tem bolj narašča gluhost.

VL. K.

Lov na gamse med Slovenci

O besedi gams sem pisal že v »Lovcu« pred par leti, da beseda ni nemškega izvora in da imajo podobno besedo Italijani in Švicarji, povsod tam, kjer je doma naša plemenita gorska antilopa. Popolnoma nepravilna pa je beseda kozel ali še celo divji kozel, pod katero si predstavljamo bradatega, domačemu kozlu podobnega smrduna, ki se prekučuje in mekeče po planinah. Kako naj imenujemo samca pravih divjih koz, to je tistih, od katerih izvirajo naše domače kozice, ki niso prav nič v sorodu z gamsi? Bolj primerna bi bila beseda divji kozel za samca kozoroga, ki je vsaj nekoliko v sorodu s pravimi kozami. Seveda tudi tukaj ni na mestu. Glede nošnje gamsove dlake pogrešno nazvane gamsove brade, ki je prevedena dobesedno iz nemščine, pa naj zadoštuje, če rečem, da spada kot lovska trofej na klobuk tistega, ki jo je priboril v hudih zimskih dneh, ko je večkrat tvegal svoje življenje in da jo nosijo navadno po vseh alpskih pokrajinah, v

Sloveniji, v Švici, na Tirolskem, Štajerskem ter v italijanskih in francoskih alpskih okoliših, medtem ko Nemci v pretežnem delu ne poznajo te navade.

Lov na gamse so gojili že naši dedje.

Mnogo lepega in zanimivega lega v grob z našimi starimi ljudmi. Najbolj nazaj segajoči spomini, posebno precej sanjavih Gorenjcev, so prepleteni s pripovedovanji o gamsih, ki so jim pripisovali nadzemske moči. Gamse najdemo v višavah, kjer kraljujejo vile in rojenice ter prebivajo gorski duhovi in zeleni škratje. Pasejo se po čarobnih vrtovih in pijejo iz kristalnih studencev. To čitamo v Baumbachovi knjigi, ali mnogo je ostalo nezapisanega. Mi žal nismo imeli domačih ljudi, ki bi jim bila dana prilika vse to zbirati. Prišli so tujci, ki so nam mnogo pobrali in proglasili za svojo last. Le redki so bili tako pošteni, da so povedali, od kod je njih blago. Mnogo je bilo krivo tudi to, da so naši ljudje take stvari opuščali iz

malomarnosti, ali pa zaradi tega, ker so se jim dōzdevale razne pravljice malenkostne.

Kolikor je znano, je lov pri nas gojila tuja gospoda, ki je gospodovala skozi stoletja nad našim narodom. V ravnini in dolini so bili lovci graščaki in naši dedje so bili strogo kaznovani, če so se

Slovenski lovec, gamsar, pa vsega tega ni poznal. Gnalo ga je v gore. Cenil je orla, plavajočega v sinjih višavah, gamsa v stenah in ruševca na belih podih. Ljubljenec deklet je bil tisti. čigar klobuk je dičila gamsova dlaka, krivo pero ruševca, ali orlova pernica. In vsa okolica je spoštljivo gledala na tiste mo-

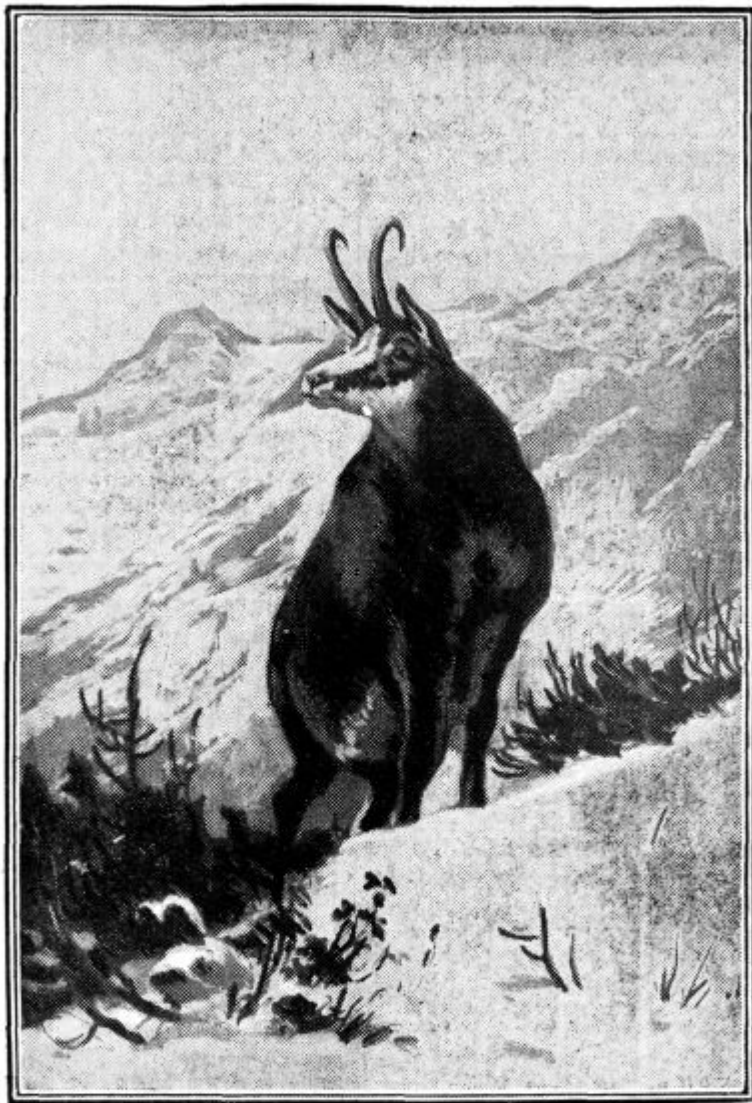


poskušali vmeševati v take gosposke zabave. Gospoda se seveda ni brigala za planinski lov, za gamse. Bila je prekomodna, da bi šla v planine. Pa tudi lov je motrila s popolnoma drugega stališča. Gospoda ni poznala prave lovške romantike. Cenila je lov na jelenjad, deloma na srnjaka, kjer je imela priliko pokazati svoje bogastvo in gospodstvo. Dragi jahalni konji, lepi lovski psi, zelena, včasih tudi pisana oprema, to je bil ideal grajske gospode. Pred lovom in po lovu so bile velike ceremonije, lajanje psov pa je spremljala godba in lovski rogovi. Iz teh lovov so se menda razvile tudi današnje brakade,

žakarje, ki so se upali v planine, ki se niso bali ne snega, ne mraza, ne divje vihre. Junak je bil tisti, ki je vse to premagal. O planinskih lovcih gamsarjih piše že naš slavnj zgodovinar Valvasor. Stari lovci so lovili gamsa tudi zaradi čarodejnih moči, ki so jih po njih mnenju imeli gamsovi roglji, posebno pa želodčne krogle. Pripisovali so jim prav tako čarodejno moč, kakor želodčnim kroglam kozorogov. Kot posebno zdravilo so smatrali tudi gamsov loj, ki ga še danes uporabljajo planinski lovci kot sredstvo proti revmatizmu in drugim udnim boleznim.

Lov na gamse je bil pravi lov naših planinskih pradedov in nošnja gamsove dlake ali gamsovega šopa ni morda kaka, od tujcev prevzeta navada. Baš nasprotno pa so mnogi drugih lov-

ki tak strel na večjo razdaljo precej nezanesljiv, da bi dobro pogodil, je moral biti lovec kaj spreten v zalezu in se približati divjadi na primerno kratko razdaljo.



skih navad dobili naši lovci od tujcev. Ali nič zato, če je koristno in dobro. Le pretirano oponašanje večkrat smešnih, nedemokratičnih lovskih razvad in parad, s kakršnimi se je včasih ponašala tuja grajska gospoda, zelo kvarljivo vpliva na lepi, prirodni lovski čut, ki ni last vsakogar, ki nosi zeleno suknjo.

Gamse so že naši pradedje streljali s kroglo, in sicer iz težkih risanic. Ker je

Doba pušk z naboji

Z izboljšanjem pušk, posebno okoli leta 1870, se znatno spremenil način lova in splošna lovška mentaliteta. Poleg sprememb pušk vpliva na lovstvo tudi splošna sprememba družabnega duha. Love prevzamejo deloma meščanski krogi. A tudi sedaj vidimo veliko razliko med nižinskimi in planinskimi lovci. Dočim se zanimajo za dolinska in rav-

alska lovišča po večini bolj komodni ljudje, najdemo med zakupniki planinskih lovišč bogate, senzacij željne lovce, ki si napore planinskega lovstva skušajo olajšati z denarjem. Postavljajo po planinah kočje, nabavljajo si konjiče, da jim nosijo v planine hrano in pa lovske pomagače, lovske paznike in gonjače.

Nekdanji domači gamsarji postanejo ali divji lovci, ali pa lovski pazniki, ki mnogo pripomorejo, da so naši planinski lovi na tako lepi stopnji.

Ker je našim rojakom tudi v omenjeni dobi primanjkovalo sredstev, da bi si držali planinska lovišča, so jih prevzeli po večini tujci, ki so pa divjad dobro gojili.

Planinske love v okolici Mojstrane so prevzeli l. 1868. bratje Gale iz Ljubljane. Lovili so pravilno in znatno dvignili stalež divjadi. V Bohinju so vzeli love v zakup tujci. Baš tukaj je bila potrebna posebna gojitev, kajti nekoč lepi lovski čut naših dedov se je z vpeljavo boljših pušk spremenil v divjo lovsko strast, v pravo morenjo. Podobno je bilo tudi v kamniški okolici in v okolici Tržiča.

K zboljšanju staleža gamsov je precej pripomogel tudi strogi lovski zakon, ali najbolj so se gamsi razmnožili, ko so pričeli lovci ceniti zalaz in jeli opuščati pogone. Pri pogonih se je pri najboljši volji kaj rado dogodilo, da je najbolj večji lovec ustrelil vse kaj drugega, kakor pa je želel. Seveda se to dogodi tudi pri zalazu, ali v mnogo redkejših primerih kakor pri pogonu, ko je treba večkrat hitro streljali na bežečo divjad.

Število gamsov se je v par letih skoraj postotterilo in jeli so se pojavljati v krajih, kjer ni bilo nikoli slišati o gamsih. Pojavili so se v nizko ležečih skalnatih gozdnih pobočjih in če jih niso preganjali, so se naselili kar za stalno. Gamsi so se zaplodili skoraj po vseh skalnatih pobočjih Jelovice, posebno v Dražgoški in Kroparski gori, v Soteski, celo na Lubniku na Škofjo Loko. Tropicce so prekoračile ljubljansko okolico. Naselili so se v Iški, ob Savi pri Zagorju in Zidanem mostu in še v raznih drugih krajih. Gamsa so ustrelili pred vojno celo na Šmarni gori pri Ljubljani.

Hude čase za naše planinske love je prinesla svetovna vojna, ko je nastopilo pomanjkanje hrane. Mnogi nepoklicani so si s tem lajšali vest in streljali gamse ne glede na spol in starost, še manj pa na čas. To je bilo tem lažje, ker so bili

lovski čurvaži po večini pri vojakih, nadalje pa je lahko vsakdo prišel do orožja in streliva. Veliko so uničili vojaki in objestni tuji oficirji, ki so samovoljno gospodarili po naših takrat še bogatih loviščih. Ukazovali so svojim podrejenim, ki so streljali kar vprek.

Najhujše pa je prišlo ob razsulu, ko so se vračale preko naših krajev oborožene tolpe. Dolgo se ni moglo poleči uničevanje divjadi. Dokler je bilo po vojni med našim ljudstvom kaj orožja in streliva, so divjad pobijali tudi domačini. Sele v zadnjih letih je prišlo tudi lovstvo v pravi stari tek in se znatno izboljšuje. Povsod se zopet pojavljajo trope gamsov. Kakor pred vojno tujci, sedaj skrbe naši domači lovci, da so tudi gamsova lovišča urejena.

SIRUP IZ POLZEV

Ta pijača je sijajna za bronhitis. Pripravljaja se takole: Vrzi nekaj polzev za 2—3 minute v krop, nato jih vzemi iz hišice in ohrani le mesnati del. Dobro očiščene zreži na drobne kosce (200 gramov) in deni kuhat v 2 litrih vode pri zmernem ognju, dokler se ne ukrci vse do polovice. Precedi skozi tenko platno in prilij liter sladkega sirupa ali pa raztopi v tekočini 1 kg sladkorja ter precedi. Odišavi se lahko z vodo iz osušenih cvetov.

KONDENZIRANO MLEKO ZA DOJENCE

Mleko mora dati dojenčkom ne samo bistvenih sestavin (beljakovin, tolsče, ogljikovih vodikov, rudninskih snovi in vode), temveč tudi vitaminov B, C in D. Vitamin C je odporen za vročino, se ne posuši, potakem se dobi v zgoščenem mleku. Vitamin C ne prenese vretja; njegova odsotnost pa povzroča gnilobo dlesne ali skorbut in krvavitve. Oslajeno zgoščeno mleko, ki se segreje le do 60 stopinj, ohrani ta vitamin in se brez opasnosti sme dajati sesalčkom. Ali vsako zgoščeno mleko ni prirejeno na ta način. Prvi detinski skorbut je Barlow popisal na otrocih, ki so se hranili z zgoščenim mlekom. V teoriji vsebuje kondenzirano mleko vitamin D, ki je proti angleški bolezni. Kadar moraš dete krmiti s takim mlekom, ki ne veš kako je pripravljeno, se kaže ogniti skorbutu s tem, da pridaš enkrat ali dvakrat na dan svežega oranžnega ali citronovega soka. Ta previdnost je potrebna tudi pri detetu, ki živi ob kravjem mleku, steriliziranem z vretjem. Skratka: če smo poskrbeli za to varnostno naredbo, se oslajeno kondenzirano mleko prilega mladim želodčkom (tu pa tam kaka izjema potrjuje pravilo) in utegne biti jako koristno pri zdravljenju trdovratnega bljuvanja.

Od Ikara do Lindbergha

Razvoj letalske tehnike v 19. in 20. stoletju — Blériotov polet — Zadnji rekordi — Lindberghov junaški polet

Ob dvajsetletnici Blériotovega poleta čez Rokavski preliv

Nepovoljni izgledi za letalstvo L 1901

Ni ga menda fantasta, ki bi pozabil v zabavo in korist človeštva okrasiti letala z izrodki svoje domišljije. Zeslja po letanju nam je pač prirojena in nihče od nas ne sme pričakovati, da bi se odrekli temu, kar nas tako peče, kakor je mučila stare matematiške kvadratura kroga...

Celo če priznamo abstraktno možnost letanja in izbiramo med letalom in zrakoplovom, ostane še vedno nerešeno vprašanje, če aeroplan ali zrakoplov lahko postane koristno sredstvo za mednarodni promet. Za nas bi bilo kaj razveseljivo, če bi mož, ki ga čaka potovanje iz Bostana v Newyork, lahko sedel v zračno občilo, ki bi ga prineslo v prestolnico.

Pobavimo se malo z letalom samim... Morali bi imeti kovino, ki bi bila obenem močna in lahka. Pri ploščini 20 kvadratnih metrov bi morala biti jedva 1 mm široka, pri tem pa tako odporna in ravna kakor deska, ne da bi presegala težo 1 tone. Šele potem bi lahko zgradili motor in bi lahko računali z napravo, ki se more dvigniti v zrak. Zaenkrat pa še ni podoba, da bi se to posrečilo. Aparat bo, kakor se zdi, delo urarja, njegov potnik pa bo v primeri s strojem lahek kakor ličinka.

Vsiljuje se domneva, da ni mogoče najti zveze med snovjo in strojem ter obliko moči, ki bi lahko nosila človeka po zraku. Za to govore vsa načela fizike. Genijalne iznajdbe bodo torej tudi v prihodnosti iznajdbe na papirju, kakor so bile v preteklosti. (To je zapisal Simon Necomb, profesor astronomske vede na univerzi Johna Hopkinsa.)

Langley, moderni Ikar

Zgodilo se je v Widewatru (v Virginiji), na tistem mestu, kjer se reka Potomac razširi in napravi kake 4 milje dolg zaliv.

Nekako miljo daljave pred Marylandom ob reki so se videle nenavadne reči. Dr. Langley je zgradil kot

matično ladjo ogromen, Noetovi barke podoban čoln. Zgoraj je šel od krme do kljuna tir s tračnicami, ki so bile 90 čevljev dolge. Pri krmi je stala, kakor je dr. Langley imenoval napravo, katapult, ki je imela nalogo sprožiti letalo v zrak. Na katapultu je ležal aparat.

Kaj se je dogajalo tistega 3. oktobra 1903. je zabeležil reporter George Rothwell Brown: Bilo je že okolu pol dneva. Pojavil se je Mr. Manly v svetlih hlačah, s čevlji iz jadrovine, z rešilnim pasom in z očali za avtomobiliste. Sedel je v voz. Dva vlačilca, — v enem je bilo vojaštvo, — sta se ustavila nedaleč »Noetove barke«. Motor na nafto je pričel delovati. Vžgala se je raketa. Eksperiment se je začel. Nekaj metrov pred Noetovo ladjo je bil čoln z reporterji, ki so čakali in se pripravljali na ta dan že tri mesece v Widewatru.

Zastopniki tiska so pozdravili Manlyja, ki jim je odgovoril z nasmehom. Potem se je pripravil resnega obraza na polet, ki je pomenil zanj lahko slavo, lahko pa tudi smrt. Propeler, ki je bil komaj meter oddaljen od njega, se je jel vrteti tisočkrat na minuto. Nekdo je prižgal dve raketi, vlačilci so odgovorili s kartečami. Neki mehanik se je sklonil naprej in je prerazal kabel, ki je držal katapulto. Slišal se je zvenceč šum in Langleyevo letalo je padlo čez rob Noetove ladje ter izginilo v valovih reke... Stroj je skliznil v vodo kakor perišče malte...

Vsa dežela se je radovala. Bil je dan zmage za vse, ki so branili to, kar je obstojalo. Skoro vsi časopisi so z zadovoljenjem poročali o tem, kar se je zopet enkrat posrečilo. Poudarjali so, da je prastaro uverenje ljudi o človeškem letanju pravilno. Zbadljivi profesor, ki se je drznil dotakniti zakon o težnosti, pa je bil ponižan in osramočen. — (Poročilo »Cur Times«.)

Uspeh bratov Wright

V noči na 16. decembra 1903. je pihal močan veter od severa. Ko smo zjutraj vstali, so bile luže, nastale po kratkem deževju, pokrite z ledeno

skorjfo. Burja je piňala z brzino 22 do 27 milj. Menili smo, da bo veter utihnil, toda ob desetih se še vedno ni polegel in smo sklenili, da kljub vsemu potegnemo stroj na prosto.

Wilbur, ki je dne 14. zaman skušal vzleteti, mi je pomagal, zakaj zdaj sem bil jaz na vrsti. Držal je krilo, da ne bi bilo porušeno ravnotežje. Stroj je začel delovati pri vetru s 27 miljami brzine zelo polagoma. Wilbur je ostal na mestu, dokler se ni aparat dvignil od tal in je tekel še 40 čevljev za letalom. Vzletišče je bilo zelo nesigurno, kontrola pri krmilu izredno težavna. Toda uspeh ni izostal. Aparat se je sunkovito dvignil za deset čevljev, potem pa je prav tako sunkovito padel. Ta nenaden padeec je napravil eksperimentu konec. Polet je trajal samo 12 sekund, bil pa je le prvi v človeški zgodovini, ko se je človek s strojem sam dvignil v zrak in letel po njem ter na koncu pristal prav v isti višini, kakor je startal.

Wilbur je začel svoj četrti in zadnji polet ob dvanajstih. Prvih sto čevljev

je šel kvišku in zopet navzdol kakor poprej, ko pa je stroj letel 300 čevljev, je postala kontrola lažja. Linija naslednjega 4 do 5000 čevljev dolgega poleta je bila še jedva valovita. Ko

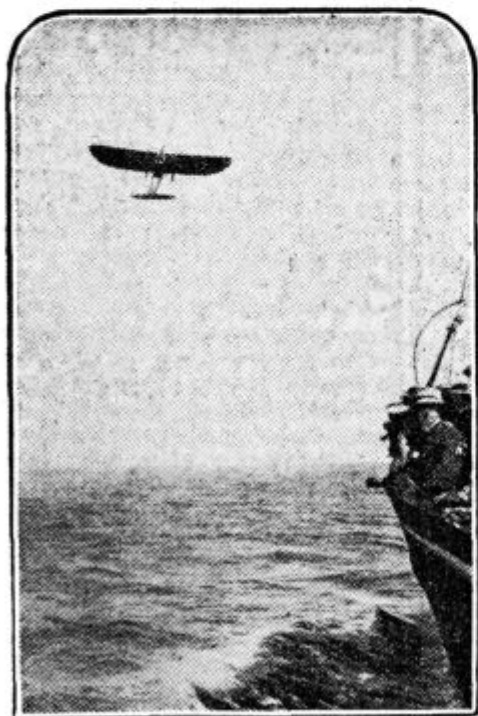


Charles Lindbergh v pogovoru z Louisom Blériotom

pa se je stroj oddaljil še 800 čevljev, se je znižala in letalo je priletelo na zemljo. Razdalja je znašala sedaj 852 čevljev, polet pa je trajal 52 sekund. — (Tako poroča Orville Wright.)

Blériot preleti Rokavski preliv dne 25. julija 1909

Nastopil sem svoj polet popolnoma siguren in sem vzel smer proti angleški obali, pripoveduje Louis Blériot v svojih beležkah. Čutil nisem nobenega razburjenja, nikakih senzacij, pas de tout, nič, prav nič. »Escopette«, francoski torpedni rušilec je dobil od vlade nalog, naj me spremlja in me je videl. Ladja je šla naprej, brzela je s polno paro, po moji sodbi je napravila 26 milj na uro. Jaz pa sem letel najmanj z brzino 42 milj na uro. Minilo je deset minut. Rušilec je ostal za menoj. Okrenem se, da bi videl, če letim prav in se začudim. Vse, rušilec, Francija in kar je bilo prej videti, mi je izginilo izpred oči. Francija je že bila izginila, Anglija se še ni bila prikazala... Bil sem sam samcat sredi morja. Krenil sem proti zapadu in dosegel Shakespearov Cliff. Zopet sem okrenil aparat, topot v polkrogu. Skozi odprtino, ki se je videla pred menoj, sem jo urezal in dosegel kopno. Zavrl sem motor in v dveh, treh sekundah sem bil na trdnih tleh. Pritekli so vojaki in stražniki, Dva Franco-



Blériotovo letalo v polnem poletu čez Kanal, nizko nad francoskim torpednim rušilecem

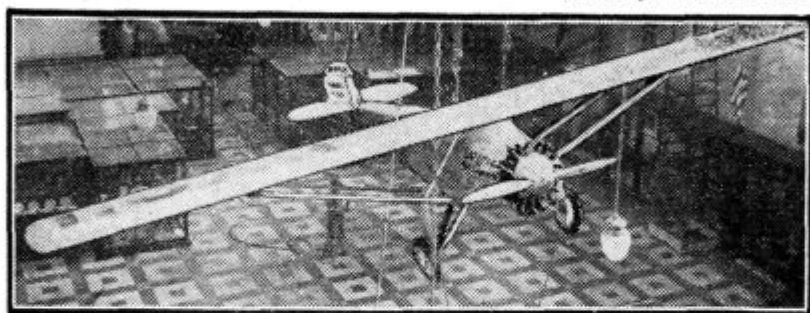
za sta me poljubljala na lica. Sele sedaj me je prevzelo. Tako se je končal moj polet čez Kanal.

Lindbergh je bil 67., ki je preletel Atlantski ocean

Ko sem v svojem časopisu »Verjemi ali pusti« objavil to trditev, sem bil silno presenečen po nastali reakciji. Čim je objava izšla, so me ljudje začeli naravnost oblegati z brzojavkami in pismi. Pel pa je tudi telefon. Vsega skupaj je bilo do 3000 intervencij. Vsi, ki so mi pisali, so bili prepverjeni, da je bil Lindbergh prvi, ki je preletel Atlantski ocean v nepretrganem poletu. Pa tudi tisti, ki so ve-



Amelija Earhartova



Letalo, s katerim je preletel Lindbergh Atlantski ocean



Lindbergh in njegova žena

deli za Alcocka in Browna, so začudenost spraševali po njihovih prednikih...

Pozabili so namreč na dva zrakoplova.

Sir John Alcock in sir A. Whitton Brown sta prva preletela Ocean leta 1919. Letela sta iz Nove Fundlandije na Irsko. Istega leta, samo nekoliko kasneje, je napravil to pot angleški zrakoplov »R 34« z 31 možmi posadke. Letel je iz Škotske v Ameriko in nazaj. L. 1924. pa je premagal Ocean nemški zrakoplov »Z R III«. Šel je iz Friedrichshafna v Lakehurst in New Jersej in je imel 33 mož posadke.

Lindbergh je bil torej sedem in šestdeseti...

Polet Amelije Earhartove

Dne 5. junija 1928. je letela iz Bostona proti Novi Fundlandiji Amelija Earhartova. Imela je na krovu letala še pilota Stultza in mehanika Louisa Gordona. Njeno letalo je bil enokrovnik Fokkerjevega tipa »Friendship« na tri motorje. Letalo je bilo prej last komanderja Byrda, ki ga je hotel rabiti za arktične polete. Iz Nove Fund-

landije se je imel poleť nadaljevatí čez Ocean proti Irski.

Pri Trepasseyu pa je morala Earhartova čakati 14 dni na ugodno vreme. V tem času je skušalo letalo večkrat startati, vendar se je vselej pokazalo, da je teža letala prevelika. Slednjič je letalka sklenila, da vzame s seboj toliko goriva, kolikor ga neobhodno potrebuje, da doseže cilj.

Dne 17. junija je letalo vzletelo in eno uro potem, ko je »Friendship« ostavil obalo Nove Fundlandije, je zašel v neprodirno plast oblakov, ki so ga spremljali vse do cilja. Posadka se je morala boriti z vetrovi, dežjem in snegom. K sreči je izvrstno deloval magnetični kompas, a tudi druge navigacijske naprave so se obnesle. »Friendship« je brzel povprečno 112 milj na uro in je v 30 urah in 40 minutah dosegel nabrežje Walesa. V megli je Stultz šel nekoliko predaleč in se je spustil po 2000 miljah vožnje pri pristanišču Burryju na Waleskem. — (World Almanac.)

Kaj pripoveduje Lindbergh

»Zašel sem v meglo in dež, ko sem še bil blizu obale. Razmeroma hitro je bilo priti do Nove Fundlandije, obupno vreme pa je nastalo, ko se je znočilo. Takrat je bila Nova Fundlandija že za menoj. Slabo vreme je trajalo še štiri ure potem ko je napočil dan. Tega nisem nikakor pričakoval, zato sem bil moralčno in fizično osušen. V tistem trenutku sem mislil na povratek.

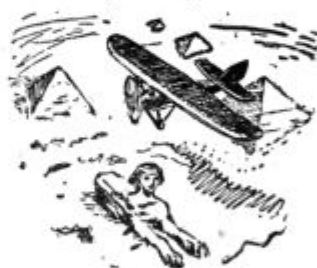
Odrinil sem ob 7.55 zjutraj. Kmalu se mi je izgubila kopnina izpred oči. Dosegel sem že jezero pri Novi Škotski. Stroj je deloval brez hibe in je nosil 451 galon gazolina in 20 galon olja. S to zalogo sem zasigural svojemu letalu največji akcijski radius, kar jih je zmogelo dotleť letalo mojega tipa.

Kakšno uro potem, ko sem zapustil obalo, se je začelo temniti. Srečal sem oblake in sklenil, da jih moram preskočiti. Nekaj časa sem imel srečo, vsaj pri višini 10.000 čevljev. V tej višini sem letel do ranega jutra. Brzina mojega letala je bila približno 100 milj na uro. Zavedal sem se, da bom dosegel cilj, če bo stroj deloval pravilno. Zarana zjutraj sem ugledal ribiško flotiljo. Spustil sem se nizko nad čolne ter vprašal, če letim prav proti Irski. Toda kljub temu, da sem se skoro dotaknil čolnov, me niso raz-

umeli. Ribiči so zijali vame brez pozornila.

Dobro uro pozneje se je prikazala zemlja. Moralo je biti nekako ob štiri popoldne. Dežela je bila skalovita in sodil sem, da sem nad Irsko. Da bi me lažje videli, sem letel zelo nizko, a nihče se ni zmenil zame. Tudi nad Anglijo sem letel nizko, nad Rokavskim prelivom pa sem se nekoliko dvignil. Potem sem zagledal kopno pri Cherbourgu. Držal sem se pravca Seine in ko sem imel še kake pol ure do Pariza, sem videl rakete in signale, ki so naznačevali aerodrom. Tedaj sem vedel, da letim prav. Obkrožil sem Pariz in sem takoj videl Le Bourget, čeprav nisem vedel, kaj je prav za prav tam. Dvomil sem namreč nekaj časa, če je tam pravi aerodrom. Vzel sem torej smer proti severozapadu, a nisem mogel odkriti nikakega drugega letališča in zato sem letel zopet proti lučim, ki sem jih najprej ugledal. Spoznal sem, da sem na cilju in sem se spustil na zemljo.

(Konec)



NAZADOVANJE V ŽIVALSKEM KRALJESTVU

Dr. Antonius je nedavno v svojem predavanju izrekel tole resno svarilo: Ako se kaj pametnega ne ukrene, bodo pred našimi očmi izumrli veliki divji sesalci. Ta zaton je povsem prirodan, ako se pomisli, da človek zavzema vso zemsko oblo ter obdeluje pokrajine, ki so ležale toliko časa zanemarjene. Po naših gozdih že ni več najti turov, divji konji po stepah in kozorogi po gorah so takisto izginili. V kratkem bo možno prešteti divje črede bizonov po Severni Ameriki. Pred nami bodo izhiralii klokan v Avstraliji in nosorogi v Indiji. Enaka usoda bo doleela slone, katerih se vsako leto pobije 40.000. Kar se tiče ptičev, ki jih lovimo zbog lepote njihovega perja, nimam povedati nič novega. Samo nasvetovati bi mogel, naj se čimprej ustvarijo, oziroma razširijo pribežališča za divje živali, posebne ograde, lovcem prepovedane. Tako bi bilo še malo upanja, da se bodo čim pokolenjem ohranijo vzorci živali, kakršne so klali in streljali njih predniki.

Na vrvi nad prepadom

V zaglušni in zakajeni uredniški dvorani je Henri Margaud napravil zadnjo piko na svoj vsakdanji članek o »dnevnikih dogodkih«. Ker je prišel malce kasno, ni izgubil niti minute, vedoč, da čakajo njegovega sestavka za podeželsko izdajo, katero naj bi vrtiljke jele tiskati četrt ure pozneje. V naglici je prečital, pozvonil slugi, mu izročil liste za klišarno in vstal z zadovoljnim vzdihom. Sedaj pa novice.

Pomolili so mu polo »posebnih br-zojavk«.

— Ah, ne! Ves sem izmučen . . . Berite mi.

Depeše iz Evrope in Amerike niso presegale običajnega poprečja drugih dni. Nekaj tolikšnih rac, da jim ne bo nihče niti perutnic pristrigel, potrditev davno izrečenih napovedi glede mednarodne politike, vprašanje brezposelnih, neizbežna prerekanja. Vobče ničesar, kar bi utegnilo pridržati pažnjo, kar je neki paragraf zdajci ustavil gibki obraz mlademu uredniku. Njegov tovariš je pravkar tole prečital:

Iz Beograda. — Albanskega grozoviteža Jusufa Behrija so prijeli. Ponoči je bil vdrl k ministrskemu predsedniku, da bi ga ubil.

— Boga mi, prebledel si, je kliknil oni, ki je imel stolpič »izpred sodišča«. Mar poznaš Jusufa Behrija, ali kaj?

Nemisleč je Henri Margaud ugasil svojo cigareto na porcelanastem krožničku in stresal njen pepel.

— Da, je mahoma sunilo iz njega z resnim in rezkim poudarkom. Da, Jusufa Behrija poznam.

Star poročevalec, pohlepen po neobjavljenih stvarih je hotel na vsak način čuti zgodbo, ki jo je prikrivalo to razburjenje. Henri Margaud se ni mogel odtegniti. Sedel je, kakor da ga je vrgel spomin, ki ga je mislil obuditi.

— Da, neka zgodba je tu, je pričel. Ampak ne gre zame . . . Veste, moj oče . . .

— Največji in najsrčnejši naših policijskih predstojnikov, mu je segel reporter v besedo. Bistra glava, ki zatemni vse talente detektivov, rojenih v škatlji Conana Doylea.

— Največji zvitorepec se da ujeti, na žalost! . . . je povzel mladi mož. Prav pogosto so se v inozemstvu zatekli k mojemu očetu. Videl je toliko mednarodnih zločincev . . . Pred dvema letoma je oče Jusufa Behrija umoril italijanskega generala, ki je zapo-

vedoval v Valoni in Draču, morilec se je tako imenitno skrtil, da so ga, kakor veste, dva ali tri mesece zaman iskali po vsej Albaniji.

»Do obravnave so ga zaprlj v neapelski ječi. Pravica je počasna. Albanec je imel dovolj časa, da si je nabral precej čedno vsoto in podkupil svoje paznike. Po nesreči zanj pa so straže bedele. Dospel je brez zadržka na greben vnanjega zida. Treba je bilo le še doli splezati, ko ga zapazi vojak. Bilo je na tem, da ga zopet ujemmo. Vedoč, da se otme smrti samo tako, če se vrne v to strašno italijansko mučilnico, dosmrtno celico, kjer je večni molk in kjer niti ne vidiš onega, ki ti prinaša jedi, si je rajši izbral samomor. Pognal se je z vrh okopa.

— Kakor se je Tosca strmoglavila z grada . . .

— Molči, blebetač, so ga pokarali pazljivji novinarji kot en mož.

— Pobrali so samo mrliča. Sicer njegova smrt ni uravnala albanskih zadev in notranje težkoče te nastajajoče države so se pričele na novo . . . Moj oče je naglo pozabil to zgodbo in se dočista prepustil dvojni svoji strasti, tako raznolični: lovu na razbojnike in proučavanju starinoslovja. Že dolgo je gojil sladko nado, da bi odpotoval v Kalabrijo. Iz Cosenze gredoč je ostavil pošne in avtomobilske ceste ter odrinil v Silo Greco, tolj slikovito po nepričakovani noši albanskih vasi, doseljenih tja v času turškega samosilstva. Po treh pohodih je bil ločen od civilizacije, stanoval po zaniknih gostilnah. Takrat je naletel na mezarje, katerih eden se mu je približal, rekoč:

— Sinjor je tujec?

— Sem.

— Torej se bo sinjoru zdelo zanimivo, kar mu sedaj povem. Na gori, tri ure z mezgom odtod, poznam kraj, kjer leži mnogo kamnov z napisi. Drugi vaščani menda ne vedo za to mesto. Oyce sem gonil ondod pred dvema letoma. Jaz sam torej morem spremiti sinjora. Tako mi Marije Snežnice, v katero tukajšnji Albanci ne verujejo, te duše pogubljene! To delo je vredno sto lir.

— Moj oče ni pokazal, da se mu je uresničila najsrčnejša želja. Pogajal se je; trda mu je predla. Kmet se je čutil močnega in je hotel dobiti iz svoje skriv-

mosti čim večjo korist. Odriniti je moral 75 lir, da je imel spremnika za tri ure jahanja daleč.

Na jasnem nebu, vsaj sto metrov nad preseko, so se ylekke tanke kovinske žice.

— Žice, ki prinašajo proti selom drva, zvèžnje in seno, košeno na planini, je razložil seljak.

— Moj oče se je spomnil, da jih je videl mnogo po zgornji Italiji, kajti žetev in košnja se tam opravljata včasih v silnih višavah. Spričo rahle položnosti polze bremena po lahko. Po dnu drče pod žicami je ležalo vse polno skal, ki so jih bile potrpežljivo navalile tja nevihte.

— Bila sta že tri ure na potu in vodnik je še zmeraj korakal. Hodil je sedaj po stezi, ki je držala po goščavi vzporedno z robom drče. Na to stran je bilo vse navpik. Po tej stezi so vsekakor hodili kmetje, kadar so prinašali svoje tovore do žice, ki je držala preko brezna. Med drevjem so pečine štrlele iz tal, po vrhu hriba pa je ležalo kamenje vse križem in moj oče je dobro razumel, zakaj so Grki nekdanj postavili tempelj srepmu božanstvu v tem veličastnem in tesnobnem kraju.

Natrv se je izgubil. Z mezgoma je bilo treba s težavo skozi skalovje. Razen arheološke zanimivosti je ta izlet nudil nov pogled na deželo, v njenem najmanj znanem delu. V nekem trenutku je vodnik skočil na odlomek skrotine in se sklonil proti prepadu.

— Lezite med te dve skali, je zaklical mojemu očetu. Stegnite glavo nad praznino. Tako vas bo prevzelo kakor nikjer drugje po naših gorah.

— Moj oče je izpustil uzdo svoje živali ter se ulegel. Mezgar ni lagal. Pogled je bil veličasten in strahoten. Skalnati branik je navpik segal sto petdeset metrov niže do struge ostrih kamenov, izbrušenih po učinkovanju hudournika, ki je drl ondod vso zimo.

— A čim je hotel zopet vstati, je mojega očeta silovito vrglo nazaj na tla. V kratkem je bil čvrsto povezan.

— Torej so bili še roparji po Kalabriji, navzlic zatrdilu prebivalstva in redarstva? Že trideset let ni bilo več slišati o teh početjih.

— Ko so ga zopet postavili na noge, je moj oče videl šest mož, pokornih onemu, ki je služil za vodnika.

— Ujetnika so odvedli sto metrov daleč, še vedno ob robu ponora. Moj

oče je motril svoje čuvaje. To niso bili kmetje. In mezgar sam se je bil otesel svojega robatega videza. Stas se mu je vzravnal. Obraz mu je trdel. Nekaj drugega je bilo tu ko preprosti rokovnjači.

— Poglavar se je usedel in pričel izpraševanje o istovetnosti. Moj oče seveda ni odgovarjal.

— Ali nisi ti tisti Margaud, ki se v Parizu ukvarja z redarstvom?

— To vprašanje je otvorilo mojemu očetu nove vidike. Zaradi njega so si torej belili glavo. Tem ljudem ni bil brezimen potnik, iz katerega moreš takoj iztisniti svoj dobitek.

— Ob tem trdovratnem molku je možak povzel:

— Ali nisi ti pred nedavnim zaprl nekega Albanca? Bilo je v Italiji, domisli se. Ako se motim, povej nam. Zate je to jako pomembno. Albanec je bil ubil italijanskega generala. Ubil se je, da ne bo obsojen na smrt ali do smrti no temnico. Se-li spominjaš?

Mojemu očetu se je zasvetlikalo v glavi. Jetnika je bil večkrat videl. Prav dobro se je spominjal njegovih potez in iznenada je razbral nekoliko znamenj podobnosti na obličju moža, kateri ga je spravil v ta položaj.

Odgovoril je hladno:

— Oče nekega Jusufa Behirija...

— Ta Jusuf...

— Si ti. Spoznal sem te.

Možak je bil videti nekam v zadregi, ali hitro si je opomogel.

— Tem bolje, je dejal. Razlaga bo pač krajša. Laglje me boš razumel.

— Si li ustanovil vsoto? je vprašal moj oče, akoprav je že uganil resnico.

— Vsoto? Se ti blede? Mar meniš, da smo še v srednjem veku, ko se je določala cena krvi. Jaz sem Albanec, policaj Margaud. Po naših gorah ima kri zgolj eno ceno. Plačuje se s krvjo.

— Morilci? ... Še bolj nalikuješ svojemu očetu, nego sem si mislil.

— Po tvoji krivdi je bil moj oče ujet. Zaradi tebe se je moral strmoglaviti z utrdbe in se razbiti na tleh. Drugačniji muk ti nisem prihranil. Umreti moraš tako, kakor je umrl moj oče. Boljšega si nisem mogel izmisliti. Privežemo te, te obesimo na žico, da boš drsel do njene sredine. Tedaj bo pod teboj višina cerkvenega stolpa in pečevje hudournika.

Moj oče je drhtel. Ti ljudje so enako kruti kot iztočani. Vendar pa še ni doumel vse grozote takšnega trpinčenja. Govoril si je, da je dan še dolg, da ga

bodo pač opazili od spodaj. Nemogoče, da ne bi bilo niti enega kmeta ali pastirja tam pri delu.

Toda njegov up je bil prekratek.

— Zdaj bomo malo potrpehli. Presvetlo je, se je oglasil Jusuf Behri.

Še krepkeje so nategnili vrvi, ki so ovirale mojega očeta, nato pa ga pustili pod varstvom nekega Albanca. Do večera ni več videl svojega sodnika. Ko se je Jusuf zopet prikazal, so dvignili mojega očeta. Preiskali so mu žepe, mu pobrali samokres, a pustili so mu denarnico, uro in velik zaklepalnik z desetimi rezili. Ti ljudje so se postavljali s tem, da niso kradljivci, in so mu hoteli onemogočiti le prenaplo smrt.

Nato so ga privezali na kolesce s trdno vrvo, ki ga je držala pod pazduho in okoli pasu. Za to pripravo so pritvezli kovinsko žico in vsi moške so preizkušali jakost vozla. Nobene nadeje ni bilo, da bi ga mogel razdrahati en sam človek. Tedaj je Jusuf pristopil. V roki je držal steklenico.

— Polagoma pač umevaš? je poizvedal. Ne? No, ti pa pojasnim. S to žico bomo ustavili tvoje smučanje ob kablu. Tule pa imamo jedko sredstvo, deset centimetrov motvoza namočimo v njem. V eni uri bo prežrt. Tačas se utrga in ti padeš, kakor je padel moj oče. Zdaj pa, če bi se ti zanašal na svoje roke in hotel opraviti neverjeten posel, namreč splezati nazaj proti nam, medtem ko boš visel nad breznom, in trzati jekleno nit, ki te ovira, glej to sekiro. Na mah bi presekala vrv tu in smrt bi te pobrala na mestu, ki sem ga izbral.

— Vi ste podleži, je kratko odvrnil moj oče.

Drugi je skomignil in krvniki so se lotili svojega dela.

Preden so napojili vrv v peklenski tekočini, je Jusuf pokazal svojemu obsojencu napis na steklenici. Dvomiti se ni dalo. Ena ura bo dovolj.

Tačas so mojemu očetu odvezali roke. Prevejana okrutnost. Hoteli so, naj se poskuša oteti, se upeha ter od groze zblazni.

Razbojniki so ga potisnili. Visel je.

Solnce je izginilo za vrhovi, dan je bil vijoličast. Prej ko v pol ure bo noč.

Pod seboj je moj oče videl, kako se razteza peklenska dolina. Vsi bolvani so se zdeli svetlejši in ostrejši radi bližnjega mraka.

Na vseh straneh grapava in molčeča Sila. Ne sledu ne tiru o življenju. Bil je

zares zapuščen in obsojen. Za seboj je imel blizu polovico pota, ki ga je ločil od drugega pobočja, ko so ga ustavili in je obvisel nad globeljo. Čemu bi poskušal težati žico? Vendar je iztegnil roke. Dosegle so kabel. Potipal je kovinsko vrv, ki ga je držala tam ujetega. Debeli ni bila; toda kako jo prerezati?

Umreti ni maral. In nad njim je strašanska jedkovina polagoma žrla vitice debele vrvi. Vsako minuto je bila manj obsežna in manj odporna. Kaj početi? Krepkovoljnost mojega očeta je bila že na tem, da odneha. Vendar brez borbe ni hotel poginiti, četudi so rokovanja vse ukrenili z opreznostjo. Ako sprevidi, da je sleherni napor zaman, bo potezal vrv in se vračal proti njim. Da bi prerezali kabel? Bo vsaj takoj telebnil.

Toda poprej... Povlekel je iz žepa britvico, ki mu jo je Jusuf pustil. Ko bi bil Albanec zaslutil, da vsebuje tudi pičico!

Polahko, s podeseterjeno pažnjo, se je moj oče lotil kovine. Položaj je bil mučen. Delati z rokami nad glavo... Ne zmotiti se v točki, četudi se noči, da ne boš niti eno minuto rabotal brezuspešno.

Eno samo minuto... Koliko mu jih je preostajalo? Mar jih je še imel vsaj šestdeset pred izvršitvijo groznega sklepa?...

Pila je drgnila, pritiskala na vse kriplje. Mrzlično je moj oče otipal z roko načeto mesto. Ali se bo sploh čutilo, da so zobci jeli učinkovati? Da. Zdelo se mu je, da je učenil od zmagoslavja.

Jeklo je besno grizlo. In zdajci je začutil, da počasi polzi. Žica je bila na dvoje. Pipec je izpustil v zijat. Oberoč se je oklenil škripca, ki je osvobojen pričel drčati nizdol. Vrv, ki ga je držala, se še ni pretrgala. Pa ni trajalo dolgo. Še ni bil prevozil deset metrov, se je hipoma utrgala in moj oče je visel nad prepadom ob sami sili svojih upehanih zapestij.

Hkratu je začul v neusmiljeni nočni tišini različne glasne udarce na oni strani.

Razbojniki so se zavedeli, kaj se je pripetilo, in sekali kabel. Življenje je bilo torej samo še vprašanje sekund in škripec je zbog prerahle nagnjenosti drsel z morilsko počasnostjo; nikakor se ni dal pospešiti. Treba je bilo zbrati poslednje moči, nikakor izpustiti. Na drugi plati so se udarci podvojili. In mojemu očetu so se prsti razklepali. Sile so ga

ostavljale. Čutil je, da bo zdaj zdaj oslabel.

Ko so se oči polahko navadile noči, je nejasno razložil, da se mu bliža pokrajina. Prihajal je drugi breg. Z napotom se mu je posrečilo, da se je nekoliko povzpел in vrgel komolec preko kabla in prekrizal roki, a da ni izpustil škripca. Nekaj trenutkov oddiha. Zamizal je. Ni več vedel, kako daleč je zemlja in ali bi se ubil, ako pade. Na omedlevico

mu je šlo. Edino nagon ohranitve mu je še spajal živce ter ga držal.

Zdajci je začutil, da mu je zmanjkalo opore: kabel se je pravkar pretrgal. Kruti dojem, da padaš, roke moliš naprej, kakor bi se hotel ubraniti... Padel je samo tri metre globoko na grmovje. Konec strmovlaka je bil samo pet korakov proč. Svoboden, brez rane, je zarjul in se razjokal kakor dete.

Edmond Romazières.

Dr. VI. Travner

Čarovniški procesi na Slovenskem

Prvi del

Čarovništvo in čarovniški procesi do l. 1500. — Vzroki in razvoj novodobnih čarovniških procesov

1. Čarovništvo v starem veku do l. 476.)

Kakor povsod, je bila vera v pogubno moč čarovništva znana seveda že prvotnim prebivalcem naše domovine, prazgodovinskemu človeku in ilirsko-keltskim rodovom. Vendar nimamo iz te dobe nikakih zanesljivih poročil ali spomenikov. Prve dokaze o čarovništvu v naših pokrajinah imamo šele iz rimske dobe. Ko si je okoli Kristusovega rojstva podjarmil mogočni Rim tudi naše dežele, je dal obenem doslej barbariskim pokrajinam osnovne elemente svoje kulture in s tem tudi svoje predstave o čarovništvu. S temi predstavami so se spojili ostanki prejšnjega čarovništva.

V poznejših stoletjih so pospeševali vero v čarovnike in demone številni orientalski kulturi, ki so jih zanesli k nam vojaki, sužnji in trgovci iz vzhodnih pokrajin cesarstva kakor n. pr. kulturi egiptskih božanstev Serapisa in Izide, sirskega boga Baala, maloazijski kult Kibeles, tracijski kult Kabirov, predvsem pa oboževanje perzijskega boga solca »nepremagljivega Mitre«, ki se v 2. in 3. stoletju pri nas močno razširi in ukorenini. Naravno je, da so se ohranili ti spomeniki antičnega čarovništva predvsem v obeh tedanjih kulturnih središčih dežele: v Celju (Claudia Celeia) in v Ptujju (Ulpia Traiana Poetovionensis), kjer je živelo

največ spoznavalcev omenjenih božanstev.

Na vero v pogubno moč demonov in njihovih zaveznikov čarovnikov nas spominjajo številni še ohranjeni amuleti in talismani posebno iz jantara, ki je po mnenju starih štivil nosilca proti začaranju. Iz istega vzroka so nosili dečki in deklice do svoje odraslosti okoli vratu zlate, srebrne in bronaste svetinjice in pušice tako zvane bullae, kjer so se nahajala razna čudotvorna sredstva, kakor žveplen prah, delci zdravilnih rastlin, čarovniški izreki itd.; odrasli pa posebno podobe in kipce moškega uda (phalluse), ki so jih nosili nanizane bodisi okoli vratu, bodisi kot okraske na zaplestnicah in prstanih. Tudi kače, ki jih dobimo upodobljene posebno pogosto na posodah za vsakdanjo rabo, naj bi rešile lastnika vsega zla.

Najznamenitejši čarovniški dokument iz te dobe, ki se nam je ohranil, pa je *urotilna ploščica* iz ok. 2. stoletja, ki se je našla l. 1904 v nekem grobu na Sp. Hajdini (na Metličarjevi nji-vi) in ki je sedaj v mariborskem muzeju. Tu roti neka neznana Ptujčanka v latinskem jeziku podzemne bogove, naj onemogočijo njenima teknicama v ljubezni Paulini in Firmini ljubezen, tako da jih nihče ne bo več maral. Ta ploščica nam jasno dokazuje vplive romanizacije in helenistične kulture že v najširših plasteh naroda.* Da ni manjkalo vedeževalcev, prerokov, ne-

* Napis se glasi: Paulina aversa sit a viris. omnibus et dificsa sit ne quid possit mali facere, Firminam clodas ab omnibus humanis.

kromantov itd., je samo ob sebi umevno.

2. Čarovništvo v srednjem veku (476—1500)

S propadom zapadno-rimskega cesarstva propadejo tudi te čarovniške predstave. Kakor smo že omenili v splošnem delu, nam ni o čarovniških predstavah naših paganskih prednikov dosti znanega. Paganske šege in navede so se — kakor drugod — tudi pri nas še dolgo ohranile. Saj je še okoli l. 1300, neki vitez v Bresternici pri Mariboru »v sramoto svojega stvarnika« častil neko drevo po božje. Umevno je, da so tudi pri nas kristjani smatrali te skrite pagane za oboževalce hudiča.

Tudi iz poznejše dobe tja do začetka 15. stoletja nimamo nikakih neposrednih dokazov o čarovništvu. To je umevno, ker nismo imeli lastnega slovsstva (razven par spomenikov nabožne oz. pravne vsebine) in ker tudi pisatelji drugih narodov niso o nas dosti poročali. Edino, kar vemo je, da so bili Slovenci v srednjem veku zelo praznoverni, posebno da so se bali hudobnih duhov. Tako poroča n. pr. zgodovinar *Mark Anton Nicoletti* iz Čedad, ki je opisal življenje svojega sodobnika oglejskega patriarha Filipa d' Alençon-a (1381—1387) o Tolmincih, da so zelo praznoverni in da verujejo v zle duhove, ki morejo zakoncem škodovati. Zato delajo Tolminci pri porokah velik ropot, misleč, da prepode tako zle duhove.

Kar poroča Nicoletti o Tolmincih, velja tudi za ostale Slovence. To poročilo je zanimivo, ker povzročajo tudi po naukih sholastikov hudobni duhovi nesrečo v zakonu (posebno z impotenco). — Iz poznejših časov imamo o praznoverstvu naših prednikov mnogo poročil. Slednjič omenimo še, da nam pričajo o veri v pogubno moč čarovništva in hudobnih duhov številne narodne pripovedke o zakletih kraljičinah, o volkodlakih in pesoglavcih, o vedomcih in krsnikih, o troglavem Pegamu itd., nadalje razne narodne vraže, zarotovanja in drugo in slednjič raba talismanov, amuletov (pentagramov) itd., ki izvirajo deloma še iz paganske dobe.

3. Razna krivoverstva na Spod. Štajerskem in njihov vpliv na poznejše čarovniške procese

V splošni zgodovini čarovništva smo že omenili, da so se razvili čarovniški

procesu iz cerkvene inkvizicije, ki je imela nalogo siloma zatreti razna srednjevska krivoverstva, ki so ograjala cerkev in tedanji družabni red. Ta krivoverstva so se pojavljala tudi v naši domovini; tudi pri nas sta skušali cerkev in država to gibanje že v kali zatreti. Krivoverski nauki so pripravljali tla poznejši čarovniški blodnji; preganjanja krivovercev pa so nekaki predhodniki poznejših čarovniških procesov.

Da so se udomačile pri nas razne sekte, so povzročile predvsem neurejene in neugodne cerkvene, politične in gospodarske razmere tedanjega časa. Solnograški nadškofje in oglejski patrijarhi, ki so bili cerkveni in deloma tudi politični poglavarji v naših deželah, se z malo izjemami niso dosti brigali za naše pokrajine, posebno ker so bili pogosto zapleteni v razne politične boje in spletke. Pošiljali so k nam le semtertja svoje pomožne škofove in namestnike, ki so se le redkokdaj zadrževali dalje v naših pokrajinah. Župniki so bili navadno tujci (Nemci, Italijani in celo Francozi), ki so bivali običajno v svoji domovini in sprejemali iz naše zemlje samo bogate dohodke. Duhovne posle pa so opravljali njihovi namestniki (vicarii). Ker pa so bili ti ljudje zelo slabo plačani, tako da se niso mogli niti primerno preživljati, so se morali baviti z drugimi posli, ki niso bili pogosto v skladu z njihovim poklicom. — Krvne in denarne žrtve, ki so jih zahtevale cerkvene in posvetne oblasti od svojih podložnikov, so bile ogromne. O kaki javni varnosti ali zaščiti lastnine se skoraj ne da govoriti. Razen tega so grenile življenje našim prednikom številne elementarne nezgode. Zato je umevno, da je zlasti preprosto ljudstvo rado sprejemalo nove revolucionarne nauke raznih sekt v upanju, da se bodo tako te žalostne razmere zboljšale.

Že zgodaj se pojavi pri nas krivoverstvo *bogomilov*, ki se je naglo širilo iz Bosne in Hrvatske preko naše domovine v gornjo Italijo in na Francosko, kjer se je združilo s sekto Albinžanov ali katarov. Z nauki te sekte so se spojile pri nas mnoge narodne vraže, ki so se ohranile še iz paganske dobe, kakor zagovori raznih bolezní pri ljudeh in živini, čarovniški amuleti itd. Četudi je bilo bogomilstvo razširjeno predvsem na Koroškem (radi

živahne trgovine z Italijo) in v Beli Krajini (radi bližine Hrvaške), je bilo to krivoverstvo znano tudi na Štajerskem. To nam dokazuje predvsem listina iz leta 1218., s katero je ustanovil papež Honorij III. (1216—1227) sekovsko škofijo in kjer poudarja izrecno, da ni bilo doslej tamkaj višjega pastirja, ki bi podajal vernikom pravi nauk, »zopet utrdil kar je slabotnega in privezal kar je odtrganega«.

Isti razlogi so nagnili l. 1237. oglejskega patriarha Bertolda Andeškega (1218—1251), da se je potegoval za ustanovitev škofije v Gornjem gradu, »ker se bo sicer vdalo ljudstvo zmotam, iz katerih ga bo težko rešiti«. Isti patriarh izraža leta 1238. v nekem pis-

derik I. Ptujski ustanovil prvi dominikanski samostan na Štajerskem v Ptuju. Naslednjega leta je papež Gregor IX. imenoval priorja in subpriorja v Brežah za inkvizitorja proti krivovercem na Koroškem in Štajerskem in jima ukazal, naj posebno strogo nastopata proti odpadlim duhovnikom. Iste cilje kakor dominikanci so zasledovali *minoriti*, ki so se tudi v tem času pri nas naselili (leta 1242, v Cerlju itd.). Vsekako se sekta bogomilov pri nas ni dolgo ohranila.

Leta 1312. izvemo o novem krivoverskem gibanju na Spodnjem Štajerskem. Takrat je pisal namreč oglejski patriarh *Ottobon de Razzi* (1302—1315) priorju žičkega samostana *Gottfriedu*



Zički samostan v Konjicah

mu na papeža Gregorja IX. (1227 do 1241) bojazen, »da se utegne ljudstvo po naših krajih vdati krivoverskim zmotam«. Tudi solnograški nadškof Eberhard II. (1200—1246), ki ga moramo šteti med najodličnejše srednjeveške škofe, in avstrijski vojvoda Leopold VI. Slavni (1198—1230) sta izdala več strogih odredb zoper bogomile. Po teh določbah se je kaznovalo krivoverstvo s smrtjo na grmadi.

Najuspešnejše sredstvo pa je bila dobra cerkvena organizacija in skrbno pastirsko delovanje. To skrb je poverila cerkev tudi v naši domovini tistemu redu, kateremu je poverila tudi inkvizicijo, namreč *dominikancem*. Že leta 1220. ali 1221. je ustanovil sveti Hiacint v Brežah na Koroškem prvi dominikanski samostan v naši neposredni bližini. Leta 1230. pa je Fri-

(1306—1314), »da so nekateri njegovih podložnikov onstran gora okuženi po krivoverskih naukih in da se je ta zmeta že tako razširila, da mnogi po raznih krajih dvomijo o katoliški veri.« Zato mu naroča, naj prepotuje v družbi z arhidijakonom oglejske škofije, pridiguje božjo besedo in preiskuje, koliko jih je sumljivih krivoverstva. O uspehih svoje preiskave naj mu poroča pismeno.

Protastantizem in sekta skakačev (zamaknjencev ali štiftarjev) segata že v dobo, ko so se čarovniški procesi pri nas že udomačili. Zaradi pregleda pa jih omenjamo že na tem mestu. Lutrovi nauki so se udomačili pri nas že kmalu po letu 1520. ter so se kljub strogim odredbam zelo hitro širili posebno v mestih in trgih. Svoj vrhunec je dosegla »nova vera« s »pacifika-

cijo« v Brucku (l. 1578). Protireformacija (1600) pa je protestantizem kmalu zatrla. Za čarovništvo je protestantizem v naši domovini važen le v toliko, ker je povzročil pri nas strastne verske boje in pospeševal s tem versko nestrpnost, sovraštvo in splošno posurovelost. Tudi so predikantje posebno radi pridigali o hudiču. Zanimivo je dejstvo, da se pojavijo v Mariboru čarovniški procesi prilično ob istem času, ko se utrjuje protestantizem. Večjega pomena za čarovniške procese je sekta skakačev ali štiftarjev, ki se je razširila na Sp. Štajersko iz Goriškega preko Kranjske. L. 1599. so si postavili skakači v Radehovi poleg Sv. Lenarta v Sl. g. leseno cerkev, ki je bila nekako središče te sekte. Razven tega so bili razširjeni v župnijah Sv. Benedikt in Sv. Peter (Slovenske gorice), v Rupercih, pri Sv. Duhu na Ostrem vrhu, pri Soboti in v Spod. Poljskavi, Reformacijske komisije so njihove kaple razdrle in požgale. Vendar se je ohranila ta sekta do l. 1622., ko je ukazal cesar Ferdinand II., da se mora nova šentlenartska kapela podreti, vsi skakači pa poloviti. Pripadniki te sekte so bili razni nezadovoljneži, posebno neuki kmetje, potepuhi, sleparji itd. Zbirali so se ob določenih dnevih, posebno ob sobotah na skrivnih krajih, se bičali, plesali čudne plesе, videli v halucinacijah razne nebeške prikazni, prerokovali bodočnost, delali »čudeže« in uganjali razne ostudne orgije. Ta sekta je torej brezdomno sorodna s čarovništvom. Saj so se v splošnem očitala čarovnicam skoraj popolnoma enaka dejanja in vsaj je bila sobota tudi čarovniški dan. Ker je bila ta sekta razširjena posebno v današnjem šentlenartskem okraju, je umevno da je vsaj deloma v zvezi s poznejšimi strašnimi čarovniškimi procesi na gradu Hrastovec.

4. Ostali vzroki novodobnega čarovništva

Ker bomo govorili o ostalih vzrokih čarovniških procesov pri drugih prilikah, omenjamo le v splošnem, da so pospeševali to blodnjo poleg praznovrstv in krivoverskih sekt še posebno številni boji in elementarne nesreče. Turški vpadi so se v dobi od leta 1392. do 1704. zelo pogosto ponavljali (skupno 26 krat) in zadeli posebno težko vzhodne dele dežele (posebno l. 1532). Drugi ljuti sovražniki so bili

ogrski roparji imenovani Kruci (Kruciati, od »crux« = križ, ker so nosili rdeč križ na ramenih oz. na prsih), ki so posebno v l. 1680. do 1711. često plesnili po Murskem polju in Slovenskih goricah. Od elementarnih nesreč omenimo predvsem kugo, ki je zahtevala posebno v letih 1348., 1449., 1474., 1478., 1445., 1618. (pos. v Slov. goricah), 1679., 1680., 1681. i. dr. obilo žrtev; nadalje velike povodnji (l. 1436., 1675., 1684. i. dr.), potrese (1348. i. dr.), slabe letine (l. 1560. i. dr.) kobilice itd. Vse te nesreče so ugonobile blagostanje in pospeševale s tem nevednost in surovost. Omeniti moramo še, da se je tudi pri nas vedno bolj uveljavljalo inkvizitorsko postopanje. O tem, kako so sodniki, duhovniki in graščaki podpirali čarovniško blodnjo, govorimo pozneje. Byloff (»Friedauer Prozesse«) navaja kot vzroke tudi kriminaliteto in da je prebivalstvo (posebno na severni meji) narodno mešano. Te trditve so povsem neosnovane. Čarovništvo nima (razen onečaščenja hostij in blasfemije) s kaznivimi dejanji ničesar skupnega, ker so »zločini« čarovnic naravno nemogoči. Tudi imamo mnogo procesov, kjer se je očitala obtožencem samo magija. Istotako nima narodnost s čarovništvom ničesar skupnega, ker je čarovništvo mednarodno.

5. Proces zoper Veroniko Dešeniško

Četudi se vrši prvi znani pravi čarovniški proces na Slovenskem šele l. 1546., igra čarovništvo veliko vlogo že v znanem procesu zoper *Veroniko Dešeniško* l. 1424. Žalostna usoda lepe hrvaške plemkinje je bila v našem slovstvu že tolikrat obravnavana, da je znana že vsakemu Slovencu. Zato se omejimo samo na proces. Tast Veronike, mogočni celjski grof *Herman II.* (1385—1435) jo je — kakor nam pripoveduje »Celjska kronika« — l. 1424. obtožil pred sodiščem, da je omamila s čarovniškimi sredstvi njegovega sina grofa *Fridrika II.*, da jo je poročil. Tudi je streгла Hermanu II. po življenju.* Njen zagovornik pa je sodnike tako spretno prepričal o njeni nedolžnosti, da so jo opustili. Pra-

* V izvorniku: »Sy het mit zauberlisten seinen Sohn graff Friederich überkommen, das er sy gemacht und genommen hett. Sy het auch ihn selbst mit gift und andererweis nachgestellet und auf sein leben gangen.«

vičnost in neodvisnost sodnikov in zagovornika, ki so se upali kljubovati volji mogočnega grofa, zaslužita vse naše občudovanje. Ta oprostilna souba seveda ni mogla rešiti življenja nesrečni ženi. Herman je zaprl pozneje Veroniko v grad Ostrovec (Savinjska dolina), kjer sta jo na grofovo povelje dne 18. oktobra 1428 utopila v grajskem ribniku dva najeta viteza. Če tudi Veronika Deseniška še ni bila prav čarovnica, nam dokazuje vendar ta proces že vpliv novodobne vere v

čarovništvo. Če bi se vršil ta proces kakih 100 let pozneje, bi Veronika brezdvomno zgorela na grmadi. (Byloff str. 21 in dr.)

★

Tako so opisane razmere pripravljale tla čarovniškim procesom, ki se takoj udomače. Vera v čarovništvo je obvladala vse stanove, izobražence in neizobražence tako, da ni bilo nikogar, ki bi se uprl tej strašni blodnji.

Davorin Ravljen

Po Dunavu od Beograda do železnih vrat

Vtisi in zapiski slovenskega izletnika

Od Smedereva do Golubca

Proti romunski meji polagoma raseta oba bregova v višino. Oddaleč pozdravljajo potnika sredi Dunava pogorja, ki se polkrožno vzbočena dvigujejo drugo za drugim. Proti Braziasu se znajde Dunav že v globoki strugi, spremlja nadalje vso pot posebno ob romunski strani s plosko odrezano, strmo navkreber naloženo, deloma rjavkasto, deloma z gozdnim zelenjem in pustim skalovjem obloženo podolgasto grmado, ki se zdi s svojim vrhovjem poveznjena bog ve kam daleč tja v romunsko deželo. Srbska stran je mnogo pohlevnejša, a vendar tudi dovolj samotna — in v tej samoti uživaš svoj mir in si zadovoljen, da lahko motriš samo divjo prirodo, ki bi jo vsaka boljša dama krstila za prekrasno in romantično...

Veliko Gradište je eno naših največjih pristanišč ob Dunavu. Ima vsaj zidano škarpo. Mestece, dovolj snažno, s prostranim trgom in čednim parkom prav v bližini pristanišča, je vredno obiska. Prej pa je treba malo potrpeti, da se pogovoriš s finančnimi stražniki, ki imajo tu eno svojih glavnih postojank in ne izpuste tujca kar slepo mimo. Radi povprašajo za legitimacijo, malo potipljejo po prtljagi, v splošnem pa prav dostojno postrežejo z nasveti. In kjerkoli se zglesiš, v trgovini ali gostilni, povsod so ljudje na moč prijazni, obenem pa tudi radovedni. Obmejni promet jih ustvarja take.

Nadaljnja postaja: Golubac. Ob velikem okroglem zavojju, kjer se je Dunav zopet razlezel v širino dobrega kilome-

tra, leži to skromno, tiho mestece (varošica, trg po naše), prikupno koj na prvi pogled. Ko pa spoznaš pokrajino in ljudi, ki sprejmejo tujca z dopadljivostjo in prav odkritosrčno »ljubopitljivostjo«, se počutiš kakor doma.

V prostorni narodni gostioni, kjer edino sprejemajo gosta na hrano in stanovanje, bi menda lahko letoval pol leta, pa ne bi zmanjkalo pogovorov o vsem, kar je novega v državi in po širokem svetu — pogovorov tako strašansko resnih in vseobsegajočih, da se naužiš vsebine in filozofije bolj kakor pri čitanju kake šegave ruske povesti. Blažena malomeščanska patrijarhaličnost, ki brani in v nebesa hvali vse ono davno, vse ono predvojno, in navešča vse zlokožno, kar še bo nekoč prinesla bodočnost. V gostilno prihajajo in za mizami posedajo gospodje in kmetje. Tu ni razlike. Vsak vé kaj svojega, kaj umnega — in čas mineva vsem enako.

— Kafu jednu? pozdravlja gazda vsakega novodošleca.

— Peci! je odgovor.

In gazda »peče« kavo, premika lončke ob peči, zazidani v steno, pa nataka vmes rakijo in pivo in »špricere« in se komaj utegne vmešati v pogovore svojih gostov. Njegova pridna ženka pa v kuhinji pripravlja za večerjo dvoje najizbranejših specialitet: pečenega jarca in djuite v zosu...

— Kako legneš, tako i sedi!... mi je zatrdil domačin, ko sem ga vprašal zvečer takole mimogrede, če je prenočišče dobro — se pravi: snažno. Dabome! Je! In je res bilo. Za 20 Din se prespiš v

božjem miru, a ni niti govora, da bi plačal vnaprej. Vse boš lepo poravnal ob sklepnem računu, tik pred odhodom. Ustrežljivost napram tujcu, zaupanje, kakor da bi veljalo za zamero, če bi vsako reč sproti plačal.

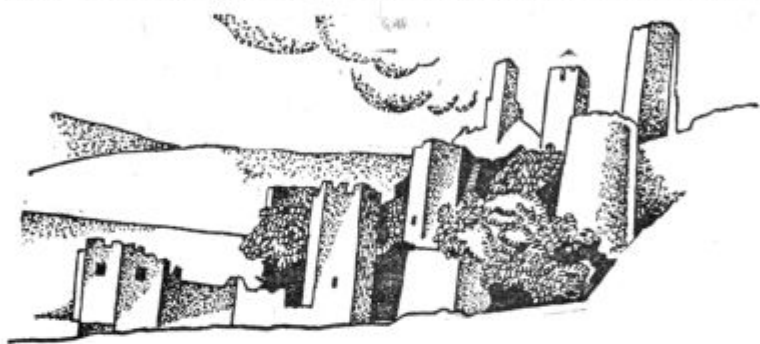
V pokrajini Miloša Obilića

Mlad učitelj-novinec, miren in bister fant iz Kruševca, ki je bil zvečer prispel v Golubac, namenjen na svoje prvo službeno mesto v zavrženi hribovski vasi, me je naslednje jutro povabil, da ga spremljam do samostana Tumane.

— Le prisedite! me je bodril še sreski pandur, ki je zapregel v enostaven zapravljiček svojega visokega konja, pa

pastirsko zadrugarstvo. Bačija se imenuje zajednica lastnikov ovčjih čred, skupno prevzamejo samostanske pašnike v najem in združijo črede. Prvak zajednice se imenuje bač — namolzel je bil prvi dan pri svojih ovcah največ mleka. Kolikor je dala prva molža pri vsaki čredi, po toliko dni nato vsakemu solastniku združene črede pripada mleko in v sorazmernem delu mlečni produkti. Vzemimo: pet dni molže pripade baču, tri dni nato lastniku manjše črede in tako dalje vse do jeseni, ko skupno prodajo tudi volno in prirastek črede, dobiček pa razdelijo po svojih računih.

Pol streljaja od ceste, stisnjeno v stransko sotesko na levi se skriva Mi-



GOLUBAC

naložil slame in jo pregrnil z debelimi odejami, da bi se človek lahko komodno razleknil... — Le prisedite! Pot vodi v pokrajino Miloša Obilića, če ste kdaj čuli o njem!...

Tisto pa, čul sem o grlatem Milošu marsikatero široko epopejo. Sva tako rekoč stara in dobra znanca...

Cesta se vzpne ob zgornjem delu Golubca v stran, vijugast klanec, nato pa lepo trda in dovolj široka teče po plati sredi pisanih polj in vinogradov. Pri selu Maleševu (Miloševu), ki počiva kakor prilepljeno sredi sadnega drevja, zavije na levo, v sotesko. Na obeh straneh ozke dolinice, skozi katero se v vijugasti strugi pretaka bister, v vročini polusahel potoček, rasejo v hribovje hrastove šume, na mnogih mestih hudo razredčene z grdimi posekami. Bolgari so med vojno gospodarili tod in neusmiljeno ugonabljali stari hrastov rod, nekdanj ponos in bogastvo samostana Tumane. Na goličavah in tratih ob cesti paso Vlahi svoje ovčje črede in strižejo jarce. Na poseben način je urejeno

loševo domače selo Dvorište. Visoko nad njim na hribu, poraslem z gosto rjavo travo, baje še danes stoje redke razvaline njegovega dvora. Samo še dobre četrt ure se od Dvorišta vleče cesta vedno bližje k vznožju pogorja, razpostavljenega v polkrogu. Končno — tu v idilični samoti tumansko naselje: kantina z orožniško postajo, na desni onkraj potočka separacija malega premogovnika, ki po ozkotirni progi prevažata proti golubačkemu pristanišču dober črni premog, na levi pa sredi drevja in vrtov starinski samostan z gospodarskim poslopjem in prenovljeno cerkvijo.

»Tu mani!...« Zelo vzradoščen nas sprejme starešina, ki pa je zaposlen pri merjenju lesa za zidavo in naju napoti k očetu Miljutinu, ki se senči na vrtu v pogovoru z orožniškim narednikom. Oče Miljutin, v vsej svoji podobi skoro enak Radiću, nas vodi v cerkev, razkazuje samostansko skromnost in pripoveduje legendo:

— V Obilićevih časih se je vlaški me-nih Zosim umaknil pred zasledovalci

vladike Maksima z romunske strani v to gozdno samoto in začel samotariti v neki duplini. Vojvoda Miloš Obilić, ki je tamle doli ob potočku, kjer se struga pregane v koleno, imel svoje kopališče, čigar sledovi so vidni še danes, je nekoč opazil, da je voda skaljena. Kakšen nepridiprav se je drznil poslužiti Miloševga kopališča? Skrije se Miloš naslednji dan v grmovje in čaka. Prišel je samotarski vlaški menih in se zopet vrge v objem hladne vodice. Strahovito je tedaj odjeknil Milošev srd in ostrapašica z njegovega loka je meniha zadela v živo. Smrtno zadet in iz rane krvaveč je menih bežal iz kopališča, Miloš pa za njim. Ko je ranjenec opešal, se je Milošu milo storilo pri srcu. Hotel je meniha prenesti na dvor, toda na trati je ranjenec vzdihnil samo še: »Tu me mani!« (Tu me pusti!) — in je izdihnil.

Da pred Bogom oprosti svoj greh, je Miloš sklenil na tem mestu zgraditi samostan. Še preden pa je bilo vse dograjeno, je car Lazar sporočil vojvodi Milošu iste besede, po katerih je samostanu ostalo ime: »Tu mani, pa ajde na Kosovo!« ... In Miloš je zapustil svoj nedograjeni samostan in zdiral na Kosovo, da zakolje car-Murata ...

Nekaj let pred svetovno vojno so dali samostanski očetje cerkev od tal prenoviti. Gradnjo je vodil mojster Mihajlo Martinović iz Golubca. Prenos ostankov vlaškega meniha Zosima iz prejšnje pletene kapelice v današnjo grobnico ob desni strani cerkvene ladje se je baje maščeval: štirikrat se je porušilo vse, kar je bilo podnevi zgrajeno. Gradbeniku Martinoviću je odsekalo prste na desni roki, s katero se je bil pri prenosu dotaknil relikvije. Nato, nu, nato je bilo božji pravici zadoščeno in samostan je zaslovel po čudotvorstvu mrtvega vlaškega meniha, ki ga je bil ustrelil Miloš Obilić ...

Za pol urice smo še v pogovoru posedli pred kantino, kjer mi orožnik ni pozabil omeniti, da imajo za komandirja v tej samoti Slovence, narednika Mavriča, ki pa se je ravno pred par dnevi podal na dopust v gornjegrajski srez. Želeli smo srečo mlademu učitelju, ki je peš nadaljeval pot navkreber v zavrženo hribsko selo, kjer bo živel kakor eremit med vlaškimi vaščani.

— Pa še kaj pridite! je za slovo vabil mali, debelušni oče Miljutin. Morda! Kdo bi vedel! ...

Širok oblak, siv kakor solnčniki starih avstrijskih penzionistov, se je raz-

grnil nad pokrajino. Bo deževalo? V mučni soparici je bilo treba dobro pognati nazaj proti Golubcu. V mešani luči solnca po pogorju in sence po vzvalovljeni planoti se mi je dvakrat lepša videla Miloševa pokrajina.

— Lepa je, res lepa ... toda ne več slavna! — je nekam nezadovoljen menil voznik-pandur. — Kajti, pomislite samo to: včasi je tu junačeval, prepeval in se z vilami ljubil vojvoda Miloš, zadnja leta pa je tod hajdukoval Ivan Babejić. Pozabili ste vprašati orožnika, s kakšnimi mukami so cele mesece zasledovali njegovo tolpo, dokler nedavno niso postrelili Strujića, Mitrovića, Radovanovića in kakor so se že imenovali ti gorski ptiči. A Ivan Babejić je pobegnil in se skriva bog ve kod. Nič čudnega, Vam rečem, če bi ga srečala na poti. Tako zna on. Poznam ga: velik, močan, iz Laznice doma. Na kant so mu tirali posestvo, pa se je razjezil in se odvrge v šumo. Vrag bi vedel, kod se zdaj nosi! ... je mrmral v svoje mustače voznik-pandur, očitvidno sila radoveden, ali se utegne zloglasni hajduk kar na lepem pojaviti sredi ceste.

Pognal je konjiča in kmalu se je z vrha klanca zopet odprla očem prelestna slika golubačke pokrajine: tu ob vznožju tilho mestece, Dunav ob njem širok, širok, z dolgim otokom v sredini, in tam na onem bregu zopet strmo v nebo rastoče obmejno romunsko pogorje z redkimi njivami in z vasmi v sedlih. Povsod tam še biva naš rod pod tujo oblastjo ...

Na razvalinah golubaškega gradu.

Popoldne izprehod proti znamenitemu Jerininemu gradu ob Dunavu. Kdo še pojde z nami? Davčni inspektor X. iz Beograda, mudeč se v Golubcu na reviziji, pa njegov svak-trgovec, ki je prišel za njim po svojih opravkih. Ne, posebno hudi turisti ti gospodje iz Beograda niso. Trikrat smo počivali na široki, krasno grajeni cesti, ki vodi iz Golubca menda 7 km daleč do gradu, veskokoz tik ob dunavskem bregu, na visokem nasipu in mestoma pod oboki podstreljenih previsov. Gradil jo je leta 1910. inženjer Gazikalović, rušeč z dinamitom in krampom samo živo skalo. Usode mnogih, pred vojno započelih in še danes nedokončanih del je deležna tudi ta krasna cesta, ki bi je bil lahko vesel vsak evropski avtomobilist. Kaj pomaga, ko je izgotovljena komaj do Dobre, a to je jedva okrog 20 km oddaljenosti od Golubca. Pa tudi v tej raz-

dalji je tako rekoč še napol v surovem stanju. Trasa je izvrstna, prenapla vožnja pa še vedno opasna, ker ni dovolj zavarovana na desni strani, kjer se drzno vzpenja navzgor visoko skalovje in se z obokov, podobnih mestoma klobukom globanje, utrinjajo kamni. Pred dvema letoma je en sam droben kamenček z višine razbil lobanjo nekemu potniku in ga na mestu ubil, a ograja nad škarpo kaže na mnogih mestih sledove udarcev kamnja, ki se je odtrgalo v času pomladanskih plazov in podrla konfine ali pa usločilo železne prečke neusmiljeno, kakor tanko žico.

Nad visokimi stenami se pode in hreščijo neštete jate vran. Gnezdijo v razpokah in na nedostopnih policah. Včasih zakroži v ponosnem visokem poletu orol in izgine zopet bogve kje daleč za planino. A še neka druga čudna zver domuje v razpokah divjega skalovja: svetovno znana golubačka mušica, ki jo že nad 60 let »študirajo« in zatirajo. To je tisti drobnji komar, ki se v Evropi plodi edino v okolici Golubca in povzroča na živini ogromno škodo. Ne toliko v samem golubačkem okraju, kjer je živina že kolikor toliko zaščitená, nadgrnjena z neko zmesjo katrana, masti in olja, pač pa dalje naokrog in posebno še po Romuniji, kamor jate golubačkih mušic prenaša veter. Goved krepava, ljudem pa piki povzročajo le skelenje in mrzlico. Kaj vse so že oblasti ukrepale zoper drobno škodljivko! Zalivali so s topljenim svincem in smolo posamezne razpoke v skalovju, uničevali zalege po močvirnatih tleh in ob dunavskem obrežju. Zaman. Golubačka mušica se plodi dalje in znanstveniki so po dolgotrajnih raziskovanjih dognali prezanljivo dejstvo, da ima vrstnico nekje v Južni Ameriki... Tako vsaj so mi pravili Golubčani, ki nikakor niso ponosni na svetovni sloves po svojem komarcu. Govore pa tujcu o njem v isti sapi kakor o svoji drugi znamenitosti, o Jerininem gradu.

Čudovita razvalina na malem rtiču, segajočem v Dunav, ki se tu prične zoževati in butajoč ob skalovje prodira Karpaté in dere v romantično klisuro, v Djerdap. Dočim te smederevski grad preseneti po svoji obsežnosti, te stari Golubec zadivi po pravljlično lepi legi in izvrstno ohranjenem zidovju sivih kul in kastelov. Ljudska govoricá pravi, da je prokleta Jerina obnovila ta svoj grad na stari rimski trdnjavi. In gradila ga je kakor Smederevo. Od Velikega gradišča

do Golubca človek pri človeku, drug drugemu so podajali — ne kamenje, ker je v neposredni bližini najlepše, pač pa — kruh, ki je moral še vroč prispeti v roke polirjev... O nekem seljaku pripoveduje ljudská govoricá, da je v mladih letih zapustil sinov in zibelki in šel »argatovat« h gradnji gradu proklete Jerine. Po 20 letih je prišel sin, da nadomesti očeta. Ta, v trpljenju že osiveli mož je z ozidja pograbil kvader in ga treščil sinu na glavo: »Umri, da ne boš suženj proklete Jerine!«...

Od gradu preko Dunava — pravi ljudská govoricá — je Jerina raztegnila verigo in zadrževala ladje, da so plačevale tribut.

»Stan'te, galije carske!«

Pokoriti so se morali tudi Turki, dokler ni propadla poslednja srbská despotovina in se je dušman poleg Smedereva polastil tudi sokoljega gnezda ob vratih Djerdapa.

Z romunske strani so v svetovni vojni treščile v stari Golubec nekatere granate. Posebne škode niso povzročile. In tako stoji stari golubaški grad kot ponosen, nerazrušljiv pomnik davnine, burne preteklosti, ki je ljudská fantazija ne more opisati bolj živo, kakor je morda bila v resnici.

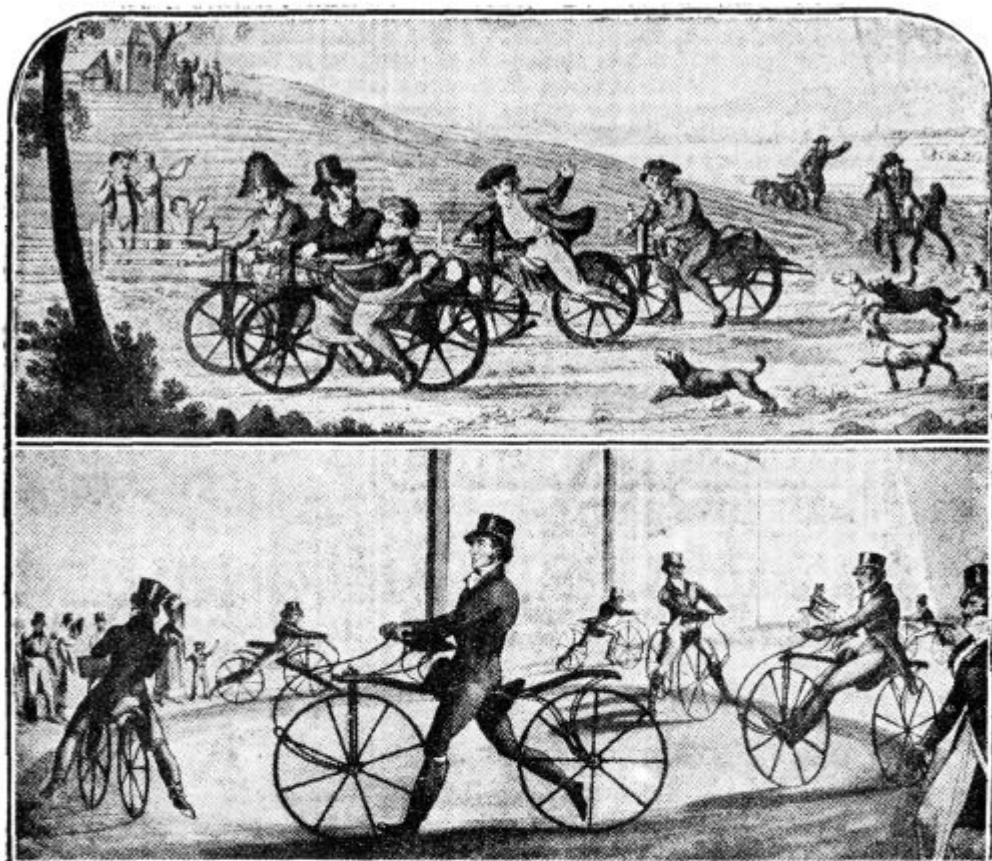
Velik majdan-kamnolom je v bližini gradu. Polnagi kamenarji vrtajo v skalo, razstreljujejo granitne plasti in obrezujejo kvadre. Venomer se obnavlja stara, trda pesem: delo. Ritem rok in ramen isti, vsebina ista, samo oblika drugačna: ne za grad, rastoč v višino — za tlakovanje meščanskih ulic odvažajo remorkerji proti Dunavu težko natovorjene šlepe, toneče pod pezo nešteti granitnih kvadrov.

Prav čedno malo kolonijo so si blizu ceste ustvarili kamenarji. Koze redijo in prešičke. Zdolaj pod cesto, blizu dunavskega brega pa so na ozki zeleni trati iz kamnja uredili grob in v sredino zasadili nizek bel križ:

— Tukaj počiva mornar-mašinist, ki se je v letu Gospodovem 1928. ponesrečil na remorkerju in utonil v Dunavu...

Dunav, silni Dunav šumi mimo, udarja ob skale in si besen reže pot naprej, naprej skozi djerdapsko samoto, skozi železna vrata,





ZAČETKI KOLESARSKEGA SPORTA
Zgoraj L, 1850, spodaj L, 1870

Današnja umetniška priloga

»Mali ribiči« po posnetku Frana Krašovca nam izredno uspelo slika
ljubeč prizor iz počitniškega življenja naše dece,

»ZIVLJENJE IN SVET« stane celoletno 80 Din, polletno 40 Din, četrletno
20 Din, mesečno 8 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji
samo 2 Din. — Naroča se pri upravi, Ljubljana, Knafljeva ul. 5.
Naročnina za inozemstvo: ITALIJA četrletno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno
30 lir. FRANCIJA mesečno 4 franke. ČEŠKOSLOVAŠKA mesečno 6 kron.
AVSTRIJA mesečno 1 šiling. AMERIKA in ostalo inozemstvo 1 in pol dolarja.
na leto.

Uzejuje Božidar Borko. — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Za »Narodno
tiskarno d. d.« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani.



Foto Fran Krašovec

Mali ribiči